

RAPORT TEMATIC

UTILIZAREA
IMAGINII COPIILOR
ÎN CAMPANIILE
ELECTORALE

CHIȘINĂU, 2021

Raportul a fost elaborat urmare a monitorizării de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a implicării copiilor în activitățile politice de către concurenții electorali în perioada scrutinului electoral prezidențial noiembrie 2020.

Coordonator:

Maia Bănărescu,
Avocatul Poporului pentru drepturile copilului

Autor:

Ana Cereteu,
stagiar în Direcția Drepturile Copilului, Oficiul Avocatului Poporului

Au contribuit:

Tamara Tentiuc, șefa Direcției Drepturile Copilului, Oficiul Avocatului Poporului

Natalia Vișanu, șefa Direcției Promovarea Drepturilor Omului și Comunicare,
Oficiul Avocatului Poporului

Cătălin Moroi,

consultant superior în Direcția Promovarea Drepturilor Omului și Comunicare,
Oficiul Avocatului Poporului

Svetlana Rusu,

șefa Direcției politici publice și legislație, Oficiul Avocatului Poporului

Igor Munteanu,

consultant principal în Direcția politici publice și legislație, Oficiul Avocatului Poporului

Anastasia Catană,

consultant principal în Direcția politici publice și legislație, Oficiul Avocatului Poporului

CUPRINS:

INTRODUCERE	4
CAPITOLUL I	5
1.1 Standarde internaționale relevante	5
1.1.1 Relevanța Comentariilor Comitetului ONU pentru Drepturile copilului	7
1.2 Legislația altor state în materia folosirii imaginii copilului sau a activității acestuia în scop electoral	11
1.3 Exemple de bune practici: experiența și recomandările statelor-parte la Rețeaua Europeană a Ombudsmanilor pentru protecția drepturilor copilului (ENOC)	13
1.4 Prevederile naționale relevante	18
CAPITOLUL II	26
2.1 Activitatea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în vederea monitorizării respectării drepturilor copiilor în scop electoral	26
2.2 Activitatea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în vederea monitorizării respectării drepturilor copiilor în perioada campaniei prezidențiale din 2020	30
2.3 Rezultatele Chestionarului Ombudsmanului Copilului referitor la participarea copiilor în procesele electorale	34
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	46

INTRODUCERE

Utilizarea imaginii copilului în scopuri electorale de către demnitari, funcționari publici și actori politici, precum și participarea copilului la procesele decizionale ce-l vizează și care țin de interesul copilului, au fost și rămân subiecte prioritare pe agenda Avocatului Poporului pentru drepturile copilului pe perioada întregului mandat. Necesitatea de a elucida aceste aspecte a devenit actuală în mod special în contextul demarării campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale din 1 noiembrie 2020, precum și luând în calcul evenimentele din societate, generate de acțiuni dezaprobante de utilizare a imaginii copiilor în scopuri politice.

În contextele sociale și politice, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a făcut de mai multe ori apeluri^{1, 2, 3} către candidații la funcția de președinte, precum și către partidele politice care au fost antrenate nemijlocit în campania electorală, punctând astfel o dată în plus necesitatea organizării și desfășurării acestor campanii cu evitarea folosirii imaginii copiilor, precum și cu omiterea atragerii sub orice formă a copiilor la participare în cadrul lor, cu excepția situației în care copiii doresc să-și exercite participativ drepturile lor.

Raportul include o sinteză a standardelor internaționale și naționale relevante, analiza sub aspect comparativ a experienței legislative a altor state, precum și activitatea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului pentru monitorizarea respectării drepturilor copilului de către deținătorii de obligații în acest sens, sub aspect general, precum și sub aspect special activitatea Ombudsmanului Copilului în vederea monitorizării respectării drepturilor copilului în perioada campaniei prezidențiale din 2020.

¹ Ombudsmanul Copilului propune sancționarea concurenților electorali pentru exploatarea imaginii copiilor în campaniile electorale. - Ombudsman

² Ombudsmanul copilului: Respectarea drepturilor copiilor trebuie să fie primordială - Ombudsman

³ Avocatul Poporului pentru drepturile copilului condamnă cu fermitate exploatarea imaginii copiilor în scopuri politice sau de alt gen - Ombudsman

CAPITOLUL I

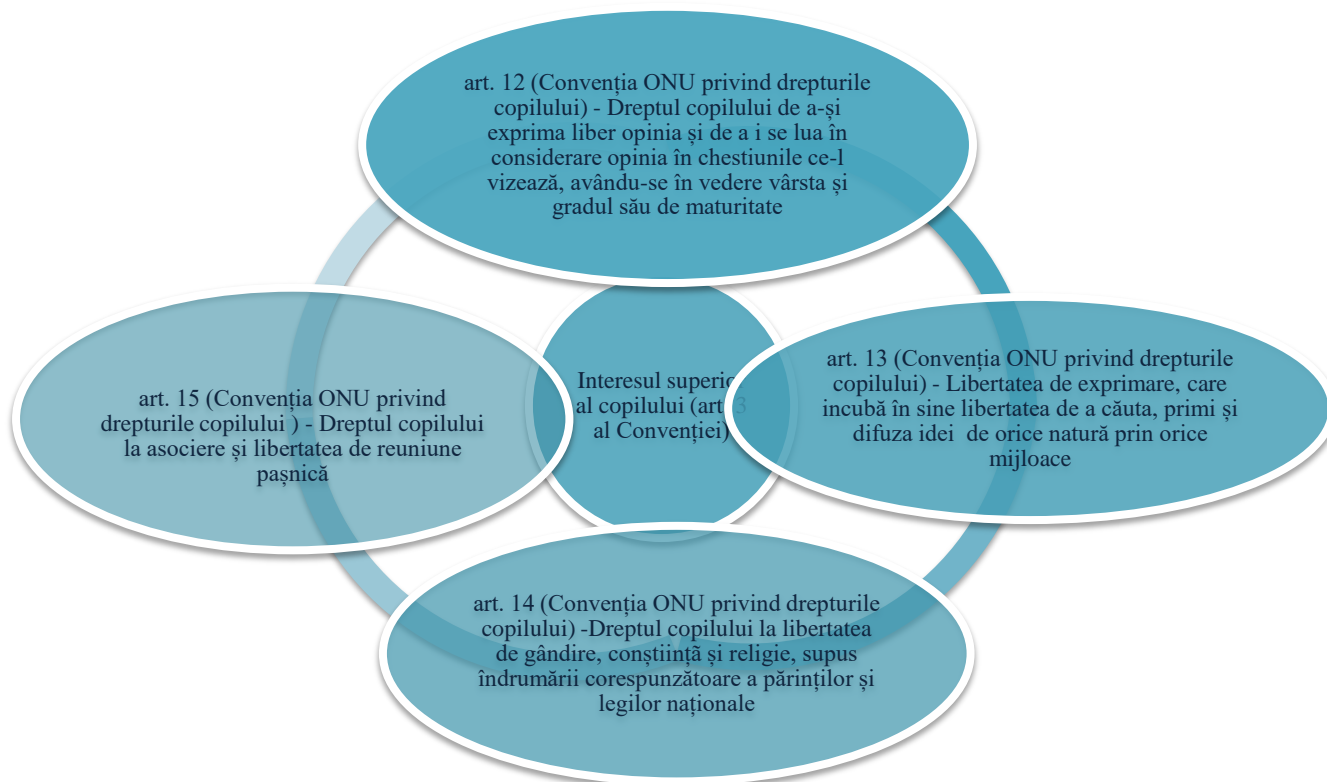
1.1 Standarde internaționale relevante

În rândul standardelor internaționale existente este relevant faptul că problema participării copiilor în activități derivate din viața socială în general, precum și cele desfășurate în contextul derulării campaniilor electorale în special, urmează a fi privită sub două aspecte, conturate în egală măsură de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, cât și de alte standarde internaționale relevante precum și legislația națională în vigoare. Pe de-o parte articole 12,13,14 și 15 ale Convenției care prevăd acele libertăți de exprimare liberă și deplină a opiniei, de expresie, de gândire, conștiință și religie, precum și de asociere, iar pe cealaltă parte obligația deținătorilor de obligații de a asigura exercitarea acestor drepturi cu asigurarea nemijlocită a respectării interesului superior al copilului.

Aceasta înseamnă, că în esență particularitățile lor, se impută o colaborare a articolelor 12,13,14 și 15 ale Convenției, cu art. 3 - Principiul interesului superior al copilului. În contextul celor expuse mai sus, respectarea dreptului copilului la exprimare liberă și deplină a opiniei, la expresie, la gândire, conștiință și religie, precum și la asociere urmează a fi tratate prin intermediul responsabilității părinților, a reprezentanților legali, precum și a demnitarilor, funcționarilor publici și actorilor politici de a se ghida de interesul superior al copilului.

Astfel, idea expusă *supra* poate fi ușor ilustrată schematic, așa cum în figura de mai jos, fiecare dintre cele 4 articole care prevăd libertățile de asociere, fiind independente prin natura și substanța drepturilor pe care le prevăd sunt, în același timp, interconectate între ele și indisolubil legate în ceea ce privește exercitarea lor. În egală măsură, fiecare dintre drepturile prevăzute se intercalează cu principiul interesului superior al copilului, ceea ce înseamnă că acesta din urmă constituie un fundament și un punct de legătură crucial în exercitarea acestor libertăți.

În conformitate cu standardele internaționale care conturează protecția drepturilor copilului, nu putem afirma că vreodată copilul poate fi privit ca un subiect și posesor pasiv de drepturi și obligații, mai cu seamă în ceea ce vizează participarea. Scrutinul ca proces dar și finalitate constituie în sine un proces decizional, iar acest fapt impune necesitatea abordării lui inclusiv prin participarea copilului precum și sub aspectul respectării drepturilor acestuia la organizarea și desfășurarea campaniilor electorale.

Acest fapt presupune că copiii nu trebuie priviți separat și în afara procesului electoral. Or, însăși comentariile generale ale Comitetului ONU pentru Drepturile copilului prevăd posibilitatea copilului de a participa în dezbateri electorale, de a adresa întrebări concurenților în cadrul dezbaterilor electorale, de a se interesa asupra programelor concurenților electorali, de a se afilia la anumite mișcări care simpatizează un anumit candidat sau care se pliază cu ideile dintr-un program al unui partid politic.

Standardele internaționale interzic utilizarea imaginii copilului, dar nu și participarea voluntară a lui la procesele decizionale ce-l vizează. Astfel, obligația care presupune interzicerea implicării copiilor în activitate politică este imputabilă exclusiv deținătorilor de obligație, după caz, persoanelor care sunt implicate direct sau tangențial în procesul electoral, ex. autoritățile care sunt menite să monitorizeze procesul electoral cum ar fi CEC-ul, precum și însăși concurenții electorali și membrii partidelor politice care-i susțin.

Important în adresa concurenților electorali este faptul că aceștia trebuie să țină cont că orice acțiune care este tangențială sau direct legată de folosirea imaginii copiilor, sau de folosirea chiar a persoanei copiilor poate genera riscuri în ceea ce privește atingerea vieții private, sau față de dezvoltarea sa. Or, Convenția privind drepturile copilului prevede expres nu doar obligația de a proteja viața copilului, dar și a-i asigura o dezvoltare prielnică

și care-l integrează în societate: „Statele părți vor face tot ce le stă în putință pentru a asigura supravegherea și dezvoltarea copilului” – articolul 6, alineatul (2).

Acest lucru capătă importanță nu doar pentru perioada în care conform vârstei, acesta se consideră copil, ci inclusiv prin trimiterea la momentul când copilul va deveni deținător deplin de drepturi și obligații, și își va putea exercita un vot conștient, asigurând astfel o pregătire civică adecvată.

Dreptul la informație, prevăzut în articolul 17 a Convenției privind drepturile copilului este la fel de o extremă importanță în legătură cu analiza articolului 12. Copiii au nevoie de acces la informații în format adecvat vârstei și capacităților lor cu privire la toate problemele care îi preocupă.

Așa cum dreptul la informație este în mare măsură o condiție prealabilă pentru realizarea efectivă a dreptului de exprimare a punctelor de vedere, în ceea ce privește participarea copiilor în scrutine, dreptul la accesul la informație adecvată vârstei și capacităților încubă obligativitatea deținătorilor de obligații de a le furniza această informație corespunzător, deplin, nediscriminatoriu și corect și de a nu admite limitări, cu excepția cazurilor când informațiile ar fi contrare intereselor superioare ale copilului, sau ar putea conduce spre repercursivități în dezvoltarea sa fiziologică sau psiho-emoțională.

1.1.1 Relevanța Comentariilor Comitetului ONU pentru Drepturile copilului

Comentariile nr. 12, 14 și 20 ale Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului prevăd expres faptul că opinia copilului și participarea acestuia urmează a fi luată în considerație în legătură cu orice segment, în orice domenii asupra cărora copilul manifestă interes în corespundere cu dezvoltarea și cu maturitatea sa fiziologică și psihologică.

A. Comentariul general nr. 12 (2009) asupra dreptului copilului de a fi auzit⁴

Statele-părți sunt chemate „să dezvolte și să pună în aplicare programe pentru a promova participarea semnificativă a copiilor, inclusiv a adolescenților, la **procesele de luare a deciziilor**, inclusiv în familii și școli și **la nivel local și național**”

Mai cu seamă, în cadrul acestuia Comitetul a îndemnat statele părți să evite abordările care limitează exprimarea opiniilor copiilor sau care permit doar simpla audiere a acestora, fără a acorda importanță punctele lor de vedere. În aceeași direcție, în ceea ce vizează respectarea drepturilor copilului în contextul demarării campaniilor electorale, nu poate fi considerat etic și nici nu poate fi înțeles ca o potențială implementare a articolului

⁴ [Nr.-12_.pdf \(ombudsman.md\)](#)

12 din Convenție, manipularea politică a opiniei copiilor de către adulți, sau plasarea copiilor în situații în care li se spune ceea ce pot spune sau face.

Participarea copiilor în scrutinele electorale trebuie să fie eficientă și semnificativă și să fie abordată mai cu seamă ca un proces decât ca un eveniment individual. Experiența de la adoptarea Convenției privind drepturile copilului în 1989 a condus la atingerea unui consensus larg cu privire la cerințele de bază care trebuie atinse pentru punerea în aplicare eficientă, etică și semnificativă a articolului 12. Astfel încât, sub aspect special și relativ participării copiilor în procesele decizionale cum sunt scrutinele electorale, participarea trebuie să fie:

- *Transparentă și informativă* - copiii trebuie să li se ofere informații complete, accesibile, și adecvate vârstei despre dreptul lor de a-și exprima opiniile în mod liber cu privire la programele electorale. Opiniilor copiilor trebuie, deoptrivă să li se acorde ponderea cuvenită, iar modul în care va avea loc această participare, scopul și potențialul impact al acesteia trebuie evaluat ca atare. În acest sens, persoanele antrenate nemijlocit în campaniile electorale trebuie să fie conștiente de responsabilitatea asupra transparenței pe care o asigură, precum și asupra asigurării unui proces informativ, care urmează drept finalitate mai degrabă o conturare a unor atitudini civice și a deprinderii unui comportament activ pentru momentul atingerii majoratului, decât scopuri de marketing politic.

- *Voluntară* - copiii nu ar trebui niciodată constrânși să-și exprime opiniile împotriva dorințelor lor și trebuie să fie informați despre posibilitatea de a înceta implicarea la orice etapă. În acest sens, este inadmisibilă impunerea și antrenarea arbitrară și contrară voinței copilului în activitățile derivate din campaniile electorale. Copiii nu trebuie puși în situația de a-și expune simpatizarea față de un partid politic sau un candidat electoral, ci pot din propria inițiativă să se expună asupra unor convingeri, idei și viziuni.

- *Respectuoasă* - opiniile copiilor trebuie tratate cu respect și cu asigurarea unei continuități, precum și a oportunităților de inițiere de idei și activități. Respectul pe care trebuie să-l manifeste persoanele antrenate în campaniile electorale trebuie să fie deplin, iar rezultatul participării copilului trebuie luat în calcul în strictă conformitate cu vârsta și gradul de maturitate al acestuia.

- *Relevantă* - problemele asupra cărora copiii au dreptul să-și exprime opiniile trebuie să aibă o relevanță reală pentru viața lor și să le permită să se bazeze pe cunoștințele și abilitățile lor. În acest sens se impune crearea unui spațiu propice pentru a permite copiilor să evidențieze și să abordeze problemele pe care ei înșiși le identifică ca relevante și importante, spre exemplu în ceea ce vizează programele electorale.

- *Prietenosă* - mediile și metodele de lucru ar trebui adaptate la capacitățile copiilor. Școala rămâne în acest sens a fi un mediu propice de cultivare și dezvoltare a spiritului civic, însă nu și de manevre politice. Deși standardele internaționale nu interzic organizarea manifestațiilor politice în instituțiile de învățământ, acestea trebuie organizate cu maximă diligență și cu asigurarea tuturor condițiilor de participare efectivă a copiilor, precum și cu luarea în calcul a faptului că copiii vor avea nevoie de niveluri diferite de sprijin și forme de implicare în funcție de vârstă și gradul de maturitate.

- *Incluzivă* - participarea trebuie să evite tiparele existente de discriminare și să încurajeze oportunitățile pentru implicarea copiilor marginalizați, atât a fetelor cât și a băieților. Aceasta presupune o maximă prudență din partea persoanelor antrenate în campaniile electorale. Or, dacă sunt manifestate inițiative de a avea întâlniri cu copii și tineri și de a-i implica la acest proces decizional, este imperios ca acestea să fie realizate într-un mod accesibil chiar și unor copii aparținând grupurilor marginalizate, cum ar fi copiii aparținând familiilor cu situație financiară precară, sau copiii aflați în instituțiile de detenție, etc.

Sprijinită prin instruire - adulții au nevoie de pregătire, abilități și sprijin pentru a facilita participarea copiilor în mod eficient, pentru a manifesta, de exemplu, abilități de ascultare, de lucru în comun cu copiii și de implicare eficientă a copiilor în conformitate cu capacitățile lor în evoluție. Dacă celelalte componente se referă la mediul pe care trebuie să-l creeze deținătorii de obligații pentru a asigura o participare deplină și efectivă în sensul prevederilor articolului 12 din Convenție, sprijinirea adulților prin instruire este una ce se referă nemijlocit la persoana lor.

Sigură - în anumite situații, exprimarea opiniilor poate implica riscuri. Adulții au o responsabilitate față de copiii cu care lucrează și trebuie să ia toate măsurile de precauție pentru a reduce la minimum riscul violenței, exploatării sau a oricărei alte consecințe negative a participării lor. În acest sens copiii trebuie să fie conștienți de dreptul lor de a fi protejați de abuzuri și să știe unde să meargă pentru ajutor, dacă este necesar. Concurenții electorali nu trebuie să facă uz de publicitatea opiniei copiilor, în contextul în care existența simpatizanților partidului oponent, poate conduce spre admiterea unor repercursiuni în drepturile copilului care și-a exprimat opinia și căruia nu i-a fost explicat riscul și eventualitatea publicității acestei păreri.

- *Responsabil* - în orice proces consultativ, copiii trebuie informați cu privire la modul în care opiniile lor au fost interpretate și utilizate și, acolo unde este necesar, trebuie să aibă posibilitatea de a contesta și influența analiza constatărilor. De asemenea, copiii au dreptul să primească feedback clar cu privire la modul în care participarea lor a influențat

orice rezultat. Cu referire la programele concurențelor electorali, copiii trebuie să fie informați despre finalitatea și utilitatea expunerii opiniei acestora pe marginea subiectului. Cu alte cuvinte, participarea copiilor trebuie să se extindă dincolo de momentul expunerii opiniei și să acopere și chestiunile de monitorizare și evaluare a participării, acolo unde este cazul și unde acest lucru este posibil conform vârstei și gradului de participare.

*B. Comentariul general nr. 14 (2013) cu privire la dreptul copilului de a-și lua interesul superior ca prioritate (art. 3, alin. 1)*⁵

În ceea ce privește acest Comentariu, concluzia principală a Comitetului este că Articolul 3 alineatul (1) al Convenției nu poate fi aplicat corect dacă nu sunt îndeplinite cerințele articolului 12 și în mod similar, articolul 3, paragraful 1, consolidează funcționalitatea articolului 12, facilitând rolul esențial al copiilor în toate deciziile care le afectează viața. În acest sens, chestiunile au fost relevate *supra*, în contextul elucidării circumstanțelor de implementare a articolului 12 al Convenției.

*C. Comentariu general nr. 20 (2016) cu privire la implementarea drepturilor copilului în timpul adolescenței*⁶

În conformitate cu articolul 12 din Convenție, statele părți ar trebui să introducă măsuri pentru a garanta adolescenților dreptul de a-și exprima opiniile cu privire la toate aspectele care le preocupă, în conformitate cu vârsta și maturitatea lor, și să se asigure că li se acordă ponderea cuvenită. Aceasta nu înseamnă, că în ceea ce vizează procesul electoral, copiii trebuie să fie antrenați contrar voinței lor. Aria de acoperire a obligației statale de a se asigura de implicarea copiilor și a tinerilor se limitează la crearea circumstanțelor și mediilor optime de exercitare a drepturilor de asociere și participare în procesele decizionale și nu acoperă situațiile în care autoritățile antrenează arbitrar copiii în procese decizionale.

Comitetul a subliniat în cadrul acestuia importanța participării copiilor ca „*mijloc de implicare politică și civilă*”. Statele ar trebui să adopte în acest sens politici pentru a spori oportunitățile de participare politică, care este indispensabilă în procesul de dezvoltare a unui spirit de cetățean activ. Copiii se pot angaja în procese politice pentru a-și spori sentimentul de utilitate socială și, prin urmare, trebuie să fie sprijiniți în acest parcurs, inclusiv prin măsuri care să sprijine adolescenții în înțelegerea, recunoașterea și împlinirea rolului lor de cetățeni activi, prin cultivarea spiritului civic și a cunoștințelor despre drepturile omului, precum și prin identificarea și abordarea de către aceștia a

⁵ [Refworld | General comment No. 14 \(2013\) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration \(art. 3, para. 1\)](#)

⁶ [1621563 \(ombudsman.md\)](#)

barierelor din calea implicării și participării lor. Astfel, Comitetul îndeamnă autoritățile să înceapă o educație corectă olitică și timpurie încă în perioada adolescenței, când sunt încadrați în instituțiile de învățământ

De cealaltă parte, în ceea ce privește deținătorii de obligații, fie aceștia părinți, reprezentanții legali, autorități ale statului, concurenți electorali sau persoane implicate în campania electorală sub orice formă, acestora li se impută întâi de toate de a cunoaște, înțelege și conștientiza ponderea acestor drepturi de participare a copilului în procesele decizionale, cum este spre exemplu scrutinul. Or, doar o cunoaștere efectivă de către aceștia a drepturilor copilului poate să-i ajute în a deveni buni mentori și facilitatori în exercitarea lor, dar și pentru a exclude posibilitatea în care adulții nu crează condiții propice pentru asigurarea realizării drepturilor copiilor.

1.2 Legislația altor state în materia folosirii imaginii copilului sau a activității acestuia în scop electoral

În **România**, de exemplu, Legea nr.272 din 21 iunie 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copiilor stabilește că interesul superior al copilului trebuie protejat, că este interzisă exploatarea imaginii sale, iar legea care stabilește modul în care se derulează alegerile europarlamentare în România interzice folosirea copiilor sub 16 ani în campania electorală, amenzile fiind cuprinse între 1.000 și 2.500 de lei.

Legea nr.272 din 21 iunie 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copiilor prevede în articolul 27 următoarele:

1. Copilul are dreptul la protejarea imaginii sale publice și a vieții sale intime, private și familiale.
2. Este interzisă orice acțiune de natură să afecteze imaginea publică a copilului sau dreptul acestuia la viață intimă, privată și familială.
3. Participarea copilului în vârstă de până la 14 ani la dezbateri publice în cadrul unor programe audiovizuale se poate face numai cu consimțământul scris al acestuia și al părinților sau, după caz, al altui reprezentant legal.
4. Copiii nu pot fi folosiți sau expuși de către părinți, reprezentanți legali, alte persoane responsabile de creșterea și îngrijirea lor, organisme private acreditate ca furnizori de servicii sociale, instituții publice sau private, în scopul de a obține avantaje personale/instituționale sau de a influența deciziile autorităților publice.

5. Consiliul Național al Audiovizualului monitorizează modul de derulare a programelor audiovizuale, astfel încât să se asigure protecția și garantarea dreptului copilului prevăzut la alin. (1).

În conformitate cu prevederile articolului 142 din legea menționată nerespectarea prevederilor art. 27 alin. (2)-(4) constituie contravenții, dacă nu au fost săvârșite în astfel de condiții încât, potrivit legii, să fie considerate infracțiuni și se sancționează cu amendă de la 5.000 lei la 10.000 lei. Constatarea contravențiilor și aplicarea sancțiunii în aceste cazuri se fac de către ofițerii și agenții de poliție

Art. 40 alin. (10) din Legea 33/2007 privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul European prevede: „Folosirea minorilor cu vârsta sub 16 ani pentru distribuirea sau amplasarea de materiale de propagandă electorală este interzisă”. De asemenea legea statuează că nerespectarea prevederilor art. 40, alin. 10 constituie contravenție, care prevede sancțiune cu amendă de la 1.000 lei la 2.500 lei.

Problema privind utilizarea imaginii copiilor în procesul electoral este discutată pe larg și în **Statele Unite ale Americii**. În lucrarea „Utilizarea copiilor ca accesorii în publicitatea campaniei politice” sunt scoase în evidență problemele ce țin de acest capitol. S-a stabilit că copiii sunt folosiți des în reclame de campanie electorală și posturi diferite, numărul acestora fiind în creștere. Se susține că copiii nu sunt pur și simplu prezenți în reclamele din campanie, ci mai degrabă ei servesc drept „accesorii” pentru a transmite un anumit mesaj despre candidat sau adversarul său. Cu alte cuvinte, copiii funcționează ca un instrument pentru a ajuta candidatul să câștige voturi. Este important de reținut că copiii apar în reclame de campanie - în special copiii mici și bebelușii.

Comisia Electorală Federală a SUA a elaborat o compilație de legi „Legile campaniei electorale federale”, în care s-a expus asupra mai multor probleme, inclusiv cea de folosire a imaginii copiilor în procesul electoral. Astfel, în paragraful 170, lit. B) este reglementat că copiii pot fi abordați doar în cazul campaniilor de caritate sau campaniile de protejare a copiilor (contribuții, cadouri etc.): „În sensul acestei secțiuni, termenul „contribuție caritabilă” înseamnă o contribuție sau un cadou: - organizat și operat exclusiv pentru evenimente cu caracter religios, în scopuri caritabile, științifice, literare sau educaționale sau pentru a încuraja competițiile sportive de amatori naționale sau internaționale (dar numai dacă nici o parte din activitățile sale nu implică furnizarea de facilități sau echipamente sportive), sau pentru prevenirea cruzimii față de copii sau animale.”

În **Federația Rusă** este complet interzisă implicarea persoanelor cu vârsta sub 18 ani în ziua alegerilor sau în campaniile referendumului. Acest lucru se aplică atât utilizării imaginilor, cât și a declarațiilor de către copii.

Conform articolului 62 din Legea Federală din 22.02.2014 N20 – Φ3 (modificată la 31.07.2020) cu privire la alegerile deputaților în Duma de Stat a Adunării Federale a Federației Ruse „Este interzisă implicarea persoanelor cu vârsta sub 18 ani în ziua alegerilor, inclusiv utilizarea imaginilor și declarațiilor acestor persoane în materialele campaniei.” De asemenea, în Regulamentul Comisiei Electorale Centrale al Federației Ruse, în art. 48 alin. (6) sunt prevederi similare: „Este interzisă implicarea persoanelor cu vârsta sub 18 ani în ziua alegerilor, în campanii pe probleme de referendum, inclusiv utilizarea imaginilor și declarațiilor acestor persoane în materialele campaniei, cu excepția cazului prevăzut la litera e) al alineatului 9 al acestui articol.”

Pentru a da un exemplu european major, într-o țară cum e **Franța**, vârsta consimțământului unui adolescent pentru apariții publicitare sau politice este de 15 ani. Copilul de peste 15 ani își poate da consimțământul și pentru colectarea datelor lui de către organisme comerciale sau politice. Sub 15 ani este însă nevoie de consimțământul părinților sau al persoanelor sau instituției care dețin autoritatea de tutelă.

În timpul alegerilor prezidențiale din 2019, desfășurate în **Tunisia**, judecătorul responsabil de probleme familiale din cadrul instanței judecătorești de nivelul întâi (orașul El Kef), a dispus interzicerea utilizării copiilor în timpul campaniilor electorale pentru alegerile prezidențiale și legislative. În imagini copiii au fost observați alături de candidați, susținând afișele campaniei și scandând numele partidelor lor. Alții erau însărcinați cu organizarea pregătirilor pentru o întâlnire sau distribuirea fluturașilor cu portretele candidaților.

1.3 Exemple de bune practici: experiența și recomandările statelor-parte la Rețeaua Europeană a Ombudsmanilor pentru protecția drepturilor copilului (ENOC)

În procesul de elaborare a raportului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a considerat necesară abordarea inclusiv pe plan comparativ, astfel încât a fost solicitată relatarea opiniei și a experienței pe marginea acestui subiect a statelor membre a Rețelei Europene a Ombudsmanilor pentru protecția drepturilor copilului, rețea în cadrul căreia Republica Moldova este membru cu drepturi depline și care asigură printre altele o colaborare bazată pe schimb de strategii și bune practici între statele membre.

În acest sens, este important a reliefa principalele constatări parvenite de la țările care au dat curs inițiativei lansate de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului.

În **Belgia** nu există prevederi legislative care să interzică expres utilizarea imaginii copiilor sau implicarea copiilor în campaniile electorale, baza în acest sens fiind considerată legislația privind confidențialitatea, care include dreptul la imagine. Principiul pe care se întemeiază construcția normelor privind confidențialitatea este obligativitatea existenței permisiunii părinților. Nu este exclus ca și minorii să-și manifeste ei înșiși consimțământul atunci când au „suficient discernământ”. Chiar dacă un minor are suficientă perspectivă și responsabilitate, cel mai bine este să își dea consimțământul în prezența unui părinte.

În Belgia, dezacordul cu utilizarea imaginii în acțiunile derivate din campania electorală poate fi satisfăcut prin solicitare amiabilă față de persoana sau site-ul web care a distribuit imaginea, precum și printr-o reclamație la Autoritatea pentru Protecția Datelor sau cu implicarea organelor de drept. Există, în acest sens, doar coduri deontologice care sunt aplicabile membrilor parlamentului federal și flamand.”

În ceea ce privește dreptul copilului la informații fiabile, este de menționat faptul că în campaniile electorale, indiferent de limite teritoriale, linia dintre libertatea de exprimare și discursurile de ură a partidelor este uneori destul de insesizabilă, fapt pentru care este nevoie de responsabilitatea lor în acest sens, precum și existența, după caz, a sancțiunilor prevăzute de lege. În acest sens, pe de-o parte copiii și tinerii trebuie protejați de știrile false și discursuri de ură, iar pe alta participanții electorali trebuie instruiți în direcția corectă și critică de raportare și publicitate. În Belgia este recunoscut pe scară largă faptul că necesitatea de a-i învăța pe minori să trateze în mod critic informațiile, este un proces amplu de alfabetizare mediatică și prin urmare, este necesar ca aceasta să fie ferm ancorat prin prevederi legislative.

Astfel, recomandările Comisarului belgian pentru drepturile copilului pe marginea acestui subiect, precum și în vederea asigurării la maximum a unei protecții mai extinse a minorilor, așa cum aceasta este conturată în contextul Directivei europene privind serviciile mass-media audiovizuale, acestea vizând:

- asigurarea un echilibru între o protecție suficientă a minorilor și, în același timp, garantarea dreptului la participare și acces la serviciile și informațiile de bază;
- conturarea unor prevederi legislative consolidate, cu accent pe minimizarea expunerii la publicitate și sponsorizare în jurul programelor a copiilor;
- instituirea unui sistem de evaluare uniform și performant, care oferă spectatorilor informațiile necesare despre conținutul care poate fi dăunător minorilor;

– *dezvoltarea unui mecanism și a procedurilor clare de înaintare a reclamațiilor în legătură cu subiectul vizat...*”

În **Croația**, la fel nu există prevederi explicite în legislație care interzic utilizarea imaginilor copiilor sau implicarea copiilor în activități de agitație electorală. Acest lucru este reglementat doar parțial de Legea privind punerea în aplicare a Regulamentului general privind protecția datelor (GDPR) și de Codul etic electoral.

Reguli specifice au fost elaborate abia în vara anului 2020, în timpul campaniei electorale pentru Parlamentul Croației, întrucât a fost adoptat Codul etic electoral, care prevede în mod explicit necesitatea protejării copiilor în timpul campaniei.

Codul etic electoral croat, prevede la capitolul II:

„... (2) Este inacceptabil din punct de vedere etic și contrar interesului superior al copiilor ca aceștia să fie folosiți în scopuri de propagandă pre-electorală.

(3) În timpul campaniei electorale și a procedurii electorale, Comisia invită părțile și persoanele care au acționat contrar Codului de etică electorală să-și ceară scuze public.”

Chiar dacă dispoziția reprezintă o anumită reglementare în ceea ce privește protecția copiilor în legătură cu acțiunile desfășurate în contextul campaniilor electorale, aceasta lasă totuși loc pentru diferite interpretări cu privire la utilizarea înregistrărilor / imaginilor copiilor, iar posibila încălcare a drepturilor copiilor rămâne a fi evaluată în fiecare caz.

În cazuri de încălcare a confidențialității copiilor în timpul filmării materialelor promoționale în campaniile politice, plângerile sunt depuse la Agenția pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, care ia decizii în baza Regulamentului General pentru Protecția Datelor. (GDPR).

În aceeași ordine de idei, recomandările Ombudsmanului croat pentru drepturile copilului cu privire la monitorizarea practicii de marketing politic, care au fost identificate de-a lungul timpului ca fiind neloiale, intruzive, hărțuitoare sau amenințătoare pentru copii sunt următoarele:

1. În incinta instituțiilor de învățământ precum și în toate spațiile în care copiii stau în mod organizat - case, centre pentru copii, sport și alte cluburi pentru activități de petrecere a timpului liber pentru copii, **„...adunările partidelor politice nu pot avea loc, materialul de propagandă politică nu poate fi distribuit copiilor de acolo și nici copiii nu pot fi implicați în distribuirea acestor materiale.”**

2. Atunci când se creează materiale promoționale politice (pliante, postere, filme, videoclipuri) și postări pe rețelele de socializare și alte mijloace media, **„nu este permisă**

utilizarea imaginilor copiilor fără acordul explicit al părinților. Chiar și cu acordul părinților, nu este permisă portretizarea copiilor într-un mod care le-ar putea face rău sau implicarea lor în exprimarea urii și intoleranței față de indivizi sau grupuri sociale și apel la violență.

3. Unii părinți își aduc copiii la adunările organizate de partidele politice și îi încurajează să facă poze cu politicieni. Acest lucru nu este condamnat, însă ***politicienii sunt încurajați să nu posteze astfel de imagini cu copii în profilurile publice ale acestora și ale partidelor pe rețelele sociale și să nu le folosească în scopuri de promovare politică.***

4. Unii politicieni apar cu proprii copii în timpul campaniei și pozează pentru mass-media sau pentru social media. Deși o astfel de practică nu este interzisă, ***politicienii trebuie să se abțină de la a-și expune inutil copiii în campania electorală, pentru a nu-i expune riscului unor situații potențial dăunătoare și pentru a le proteja viața privată,*** de către persoanele care nu simpatizează respectivul partid politic.

În **Norvegia** nu există prevederi relevante care interzic utilizarea imaginii copiilor sau implicarea copiilor în activități de agitație electorală. Regulile norvegiene privind confidențialitatea imaginii și persoanei copilului se bazează la fel pe Regulamentul General pentru Protecția Datelor și orice utilizare a fotografiilor care înfățișează copiii trebuie să se bazeze pe consimțământul copilului sau după caz și al părinților.

În conformitate cu Constituția și legile din **Republica Serbia**, copiii au dreptul să participe la luarea deciziilor în comunitate. Un copil are dreptul să fie implicat în viața comunității, inclusiv în viața politică, deoarece fiecare copil are dreptul și libertatea de opinie și dreptul de a-și exprima liber opinia. Cu toate acestea, participarea copiilor la viața politică dincolo de limitele drepturilor politice garantate, pot conduce deseori către abuzuri, iar protejarea unui copil împotriva abuzului în scopuri politice se poate realiza doar în cadrul unui sistem unic de protecție împotriva abuzului și a neglijării.

În cazul încălcării prevederilor legii, Organismul de reglementare pentru mass-media electronică (REM) poate impune furnizorului de servicii media o remonstranță, un avertisment sau o interdicție temporară a publicării conținutului programului, din cauza încălcării obligațiilor legate de conținutul programului, dacă încălcările sunt legate de protecția demnității umane și a altor drepturi, protecția drepturilor minorilor, interzicerea discursurilor de ură etc.

Nerespectarea prevederilor legii privind protecția minorilor implică deasemenea răspunderea contravențională și în acest sens o amendă poate fi impusă furnizorilor de servicii media.

Secțiunea 26 din Constituția **estonă** protejează dreptul la inviolabilitatea vieții private și de familie, o parte inseparabilă a acesteia fiind dreptul la protecția datelor cu caracter personal. În plus, în **Estonia** prelucrarea datelor cu caracter personal este reglementată de Regulamentul general al Uniunii Europene privind protecția datelor (GDPR), precum și prin Legea estonă privind protecția datelor cu caracter personal în vigoare la 15 ianuarie 2019.

Mass-media poate dezvălui datele personale ale cuiva dacă sunt îndeplinite simultan trei criterii principale: există interes public pentru divulgarea datelor persoanei respective, principiile eticii jurnalistice sunt respectate în divulgare, iar divulgarea datelor cu caracter personal nu cauzează prejudicii excesive drepturilor persoanei.

În mediatizarea cazurilor care implică copii, trebuie să se plaseze în primul rând interesul superior al copilului. Cu siguranță, responsabilitatea principală pentru asigurarea bunăstării unui copil revine părinților, care decid dacă acceptă un interviu cu copilul sau dezvăluirea datelor copilului. Cu toate acestea, un jurnalist trebuie să ia în considerare dacă publică materialul chiar și atunci când un părinte a consimțit la divulgarea datelor copilului, deoarece acoperirea mass-media ar putea să nu fie neapărat în interesul copilului.

În 2017, Ombudsmanul pentru copii a întreprins un important proiect de promovare legat de alegerile locale din 2017, în care tinerii de 16-17 ani au putut vota pentru prima dată. Această schimbare a ajutat la implicarea mai bună a minorilor în viața societății, chiar dacă scăderea vârstei de vot implică și anumite riscuri. Copiii și tinerii de vârstă școlară își petrec cea mai mare parte a zilei la școală. În acest timp, ei depind în mare măsură de personalul școlii, de convingerile lor și de modelul de rol pe care îl oferă. Personalul școlii nu poate impune tinerilor propriile lor opinii politice. Cu toate acestea, acest lucru nu înseamnă că nu există loc deloc pentru politică la școală. Școala este un loc care ar trebui să ofere o imagine echilibrată a diferitelor ideologii și puncte de vedere politice. Este binevenit ca, înainte de alegeri, elevilor să li se comunice problemele legate de alegeri și că se organizează discuții, zile de informare și dezbateri. Procedând astfel, este important să nu se acorde preferință oricărei ideologii, partid politic sau candidat, ci să se introducă abordări diferite.

În săptămânile pre-electorale, tinerii alegători care au primit instruirea au verificat dacă școlile respectă principiul neutralității și, dacă este necesar, au notificat încălcări autorităților locale, Ministerului Educației și Cercetării, Comitetului Electoral Național și Cancelarului Justiție. Tinerii au participat, de asemenea, la organizarea alegerilor ca observatori și ca membri ai comitetelor diviziei de votare.

Scopul proiectului *Young Electors Monitors*, inițiat de cancelar, a fost de a educa tinerii politic, de a le oferi o experiență participativă și de a contribui la asigurarea neutralității în tratarea problemelor politice din școli. Pe parcursul proiectului, câteva sute de tineri au primit o imagine de ansamblu asupra organizării alegerilor, cu explicații cu privire la campaniile electorale.

„Este necesară gestionarea activă a evenimentelor organizate la școală și acestea ar trebui să fie deschise diferitelor partide, coalițiilor electorale și candidaților independenți. La fel de important este ca aceste discuții să se concentreze pe probleme de fond, platforme și diferențe ideologice. Școala poartă responsabilitatea pentru evenimentele pe care le organizează, astfel încât să fie posibilă și restricționarea campaniilor politice, distribuirea accesoriilor, angajarea de noi membri și alte activități similare, la școală.”

1.4 Prevederile naționale relevante

Protecția inviolabilității personalității copilului, protecția de orice fel de exploatare,⁷ deopotrivă cu protecția onoarei și demnității fiecărui copil sunt obligațiile pozitive ale Statului, expres prevăzute de Legea privind drepturile copilului, nr. 338/1994. Legea prevede că orice încălcare a onoarei și demnității unui copil este pedepsită în conformitate cu legea⁸, iar conform articolului 32 persoanele fizice și persoanele juridice vinovate de încălcarea acestei legi sunt răspunzătoare conform prevederilor legale. Prin urmare, în condițiile în care alte reglementări speciale privind răspunderea agenților statului și persoanelor fizice pentru încălcarea prevederilor menționate supra și a legii în întregime nu există se aplică prevederile generale disciplinare, contravenționale, penale sau, în general aceste prevederi rămân inaplicabile. Astfel, se impune ajustarea prevederilor în cauză pentru a corespunde principiilor clarității, accesibilității și previzibilității legii.

Deși Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 nu include o dispoziție explicită care reglementează dreptul copiilor la libertatea de exprimare și la informare, ea prevede norme generale în acest sens, care asigură dreptul fiecărei persoane la libertatea de opinie și de exprimare. Articolul 32 din Constituția Republicii Moldova privind libertatea de opinie și de exprimare prevede că „oricărui cetățean i se garantează libertatea de

⁷ Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului Articolul 6. Dreptul la inviolabilitate personală, protecție împotriva violenței fizice și mentale

⁸ Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului Articolul 7. Dreptul la protecția onoarei și demnității

gândire, opinie și exprimare în public prin cuvânt, imagine sau alte mijloace posibile". Libertatea de exprimare nu trebuie să aducă atingere onoarei, demnității sau dreptului altei persoane la punctul său de vedere. Copiii nu sunt în niciun caz excepții de la această normă constituțională, or în contextul acesteia, ei trebuie priviți ca deținători ai dreptului.

Tototată, având în vedere libertatea de opinie și exprimare, articolul 34 din Constituție reglementează dreptul la informație, or până la apariția necesității de a-și exprima liber opinia, se impune existența dreptului persoanei de a avea acces la informație, iar în acest sens norma constituțională prevede că dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public nu trebuie restricționat.

Prevederile Constituționale sunt, în acest sens, întărite de art. 8 a Legii privind drepturile copilului⁹, care prevede dreptul copilului la libertatea gândirii și conștiinței.

Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului prin articolul 13 alin.(1) garantează copiilor și dreptul de a se asocia în **organizații publice** în conformitate cu legea.

Noțiunea „organizații publice” nu se regăsește în legislație, utilizându-se noțiunile de asociație obștească, fundație și instituție privată în Legea cu privire la organizațiile necomerciale nr. 86/2020 (în vigoare din 27.08.2020)¹⁰, care stabilește principiile de constituire, înregistrare, de desfășurare și încetare a activității organizațiilor necomerciale, precum și procedura de obținere a statutului de utilitate publică. Cu referire la minori, articolul 11 alin.(2) din Legea nominalizată specifică că minorii și persoanele ocrotite pot fonda organizații necomerciale și pot deveni membri ai asociațiilor obștești în condițiile stabilite de prezenta lege și de Codul civil.

Referitor la capacitatea de exercițiu a minorului **Codul civil**¹¹ stipulează că minorul care a împlinit vârsta de 14 ani încheie acte juridice cu încuviințarea părintelui sau a reprezentantului legal, iar în cazurile prevăzute de lege, și cu încuviințarea autorității tutelare, iar pentru și în numele minorului pînă la împlinirea vârstei de 14 ani toate actele juridice pot fi încheiate doar de părinte sau reprezentantul legal, în condițiile prevăzute de lege¹².

În conformitate cu prevederile articolului 6 alin. (3) din Legea cu privire la organizațiile necomerciale nr.86/2020 organizația necomercială poate să își exprime opinia cu referire la programele partidelor politice și ale organizațiilor social-politice, precum și la concurenții electorali și programele acestora. Iar în alin.(5) din același articol se

⁹ [Legea nr. 338-XIII/1994 privind drepturile copilului | AGENTIA SERVICII PUBLICE \(gov.md\)](https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122391&lang=ro)

¹⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122391&lang=ro

¹¹ Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002 Articolul 27. Capacitatea de exercițiu a minorului care a împlinit vârsta de 14 ani;

¹² Idem;

menționează că în perioada campaniei electorale, **organizația necomercială nu poate presta servicii și/sau susține material sau gratuit concurenții electorali și nu poate face agitație electorală.** Organizația necomercială poate întreprinde acțiuni de promovare a alegerilor, organiza dezbateri între concurenții electorali și monitoriza campaniile electorale și alegerile, în condițiile stabilite de Codul electoral.

Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului în articolul 13 alin.(3)¹³ stabilește pentru titularii de obligații **interdicția de a implica copiii în activitatea politică și asocierea lor în partide politice.**

Acest fapt se referă cu precădere la deținătorii de obligații, astfel încât interdicția de implicare a copiilor în activitatea politică și asocierea lor în partide politice este imputabilă exclusiv deținătorilor de obligații. De cealaltă parte, este important a menționa faptul că interdicția nu este imputabilă titularilor drepturilor-copiii în pofida libertăților lor de asociere și participare.

Este important a identifica, în acest sens, categoriile de persoane care cad sub incidența termenului de deținător de obligații, or în raport cu campaniile electorale pot fi identificați subiecți speciali, care sunt direct sau indirect angajați în aceste procese. Astfel, putem identifica categoria concurenților electorali, care în sensul art.1 a Codului Electoral al Republicii Moldova include:

- candidații independenți, înregistrați de Comisia Electorală Centrală, precum și partidele, alte organizații social-politice și blocurile electorale ale căror liste de candidați au fost înregistrate de Comisia Electorală Centrală – în cazul alegerilor parlamentare;
- candidații pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, înregistrați de Comisia Electorală Centrală – în cazul alegerilor prezidențiale;
- partidele, alte organizații social-politice, blocurile electorale și persoanele care candidează pentru funcția de primar sau de consilier în consiliul local și care sînt înregistrate de consiliile electorale de circumscripție respective – în cazul alegerilor locale.

În conformitate cu prevederile articolului 6 alin.(1) din Legea nr. 294/2007 privind partidele politice¹⁴ pot fi membri ai partidelor politice cetățenii Republicii Moldova care, potrivit normelor legale, **au dreptul la vot**, iar în alin.(4) se stipulează **că nu pot fi membri ai partidelor politice persoanele cărora, conform prevederilor legale, le este interzisă participarea la activități cu caracter politic.** Dreptul de vot, conform legislației

¹³ Articolul 13 alin.(3) Este interzisă implicarea copiilor în activități politice și unirea lor în partidele politice.

¹⁴ Articolul 6. Dreptul cetățenilor Republicii Moldova la asociere politică;

în vigoare, îl au cetățenii Republicii Moldova care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani.¹⁵

Totodată acest fapt nu anulează dreptul copilului de a se asocia în organizații obștești garantat de art.13 alin. (1) a Legii privind drepturile copilului.

De menționat că cadrul normativ în vigoare nu definește expres noțiunea de „activitate politică”. În Legea cu privire la organizațiile necomerciale găsim prevederi de genul ”**activitatea unui partid politic sau a unui concurent electoral**”, care ar putea fi înțeleasă drept activitate politică în sensul Legii cu privire la drepturile copilului. De asemenea, cadrul normativ nu prevede sancțiuni pentru atragera copiilor în activitate politică și asocierea lor în partide politice.

Codul educației al Republicii Moldova nr.152/2014¹⁶ obligă personalul didactic, științifico-didactic, științific și de conducere să nu facă și să nu admită propagandă șovină, naționalistă, **politică**, religioasă, militaristă în procesul educațional; să nu implice elevii și studenții în acțiuni politice (mitinguri, demonstrații, pichetări). Nerespectarea prevederilor respective constituie abatere disciplinară și se sancționează conform legislației în vigoare.

Această prevedere suplinește lista deținătorilor de obligații, întrucât în temeiul ei și personalul științifico-didactic, științific și de conducere poartă răspunderea pentru admiterea acțiunilor cu caracter politic în cadrul procedului educațional. Obligația se referă la implicarea arbitrară a copiilor în astfel de acțiuni cu caracter politic, or în alte circumstanțe aceste categorii de subiecți sunt chemați să încurajeze participarea copiilor în orice proces decizional, altele decât cele cu caracter politic și care se pliază nivelului și gradului de dezvoltare a copiilor.

Conform Legii nr.26 din 22.02.2008 privind întrunirile ”oricine este liber să participe activ sau să asiste la o întrunire”¹⁷, **fără a face distincție între adulți și minori**. Reglementări specifice cu referire la minori sunt prevăzute în articolul 6, în ceea ce privește organizatorii întrunirii. Astfel, legea prevede că minorii care au împlinit vârsta de 14 ani, precum și persoanele declarate incapabile, pot organiza întruniri **doar împreună cu o persoană cu capacitate deplină de exercițiu**.

În jurisprudența sa CtEDO a afirmat în mod explicit că și copiii au dreptul de a **participa la întrunirile care au loc în spațiul public**. După cum a observat Curtea în cauza Partidul Popular Creștin Democrat/Moldova, împiedicarea părinților și a copiilor de

¹⁵ Constituția Republicii Moldova, articolul 38; Codul electoral nr. 1381/1997, articolul 11

¹⁶ Codul educației al Republicii Moldova nr.152/2014, articolul 135 alin.(1) lit.n) și lit.o) Obligațiile personalului didactic, științifico-didactic, științific și de conducere;

¹⁷ Legea nr.26 din 22.02.2008 privind întrunirile, articolul 7 alin.(1);

a participa la evenimente și în special de a protesta împotriva politicii de școlarizare a guvernului contravine libertății de întrunire a părinților și copiilor¹⁸.

”În ceea ce privește prezența copiilor, Curtea notează că nu a fost stabilit de către instanțele judecătorești naționale că ei se aflau acolo din cauza acțiunilor sau a politicii întreprinse de reclamant. Deoarece adunările se desfășurau într-un loc public, oricine, inclusiv copii, puteau să participe la ele. Mai mult, în opinia Curții, acest lucru constituia mai degrabă o chestiune de alegere personală a părinților de a decide dacă să permită copiilor lor să participe la acele adunări și ar părea contrar libertății de întrunire a părinților și a copiilor de a-i împiedica să participe la astfel de evenimente, care, trebuie de reamintit acest fapt, erau desfășurate pentru a protesta împotriva politicii Guvernului în domeniul educației. Prin urmare, Curtea nu este convinsă că acest motiv a fost relevant și suficient.”

Așadar, copiii au dreptul să participe la reuniuni dacă acestea sunt pașnice, dacă participarea la aceste evenimente nu prezintă pericol pentru viața și sănătatea copiilor și dacă nu se aduce atingere demnității acestora, iar părinții/reprezentanții legali sunt obligați să nu implice copiii în astfel de activități.

Totodată, părinții/reprezentanții legali și autoritățile publice trebuie să respecte obligația de a nu folosi copilul în scopul de a obține avantaje personale sau de a influența deciziile autorităților publice. Niciun copil nu trebuie expus riscurilor pe care adulții și le asumă. La fel, autoritățile publice sunt obligate să asigure ordinea publică, să întreprindă măsurile relevante pentru a nu fi pusă în pericol viața, integritatea fizică și psihică a copilului.

Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova nr.174/2018¹⁹ reglementează în articolul 15 protecția minorilor. În conformitate cu prevederile alin.(1) furnizorii de servicii media au obligația **să respecte principiul interesului superior al minorului**, iar alin. (2) **prevede expres că minorul are dreptul la protecția imaginii și a vieții sale private**. Cerințe privind protecția minorilor sunt instituite în articolul 64, care prevede în alin.(1) că furnizorii de servicii media difuzează comunicările comerciale audiovizuale respectând prevederile articolului 15 din Cod. Alineatul 2 din articolul 64 **interzice difuzarea comunicărilor comerciale audiovizuale care prezintă nejustificat minorul în situații de abuz sau de alt pericol; provoacă daună morală, fizică sau mintală minorilor; instigă în mod direct minorii, prin exploatarea lipsei de experiență**

¹⁸https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-ecthr-2015-handbook-european-law-rights-of-the-child_ro.pdf

¹⁹https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125226&lang=ro#

ori a credulității acestora, să cumpere/închirieze un produs sau să angajeze un serviciu, etc.

Supravegherea punerii în aplicare a dispozițiilor privind asigurarea accesului la serviciile media audiovizuale, privind informarea corectă, protecția minorilor și a persoanelor cu dizabilități, etc., este pusă în sarcina Consiliului Audiovizualului.²⁰

Potrivit articolului 72 din Cod²¹ publicitatea politică și cea electorală se difuzează în conformitate cu prevederile Codului electoral și ale Legii nr.1227/1997 cu privire la publicitate. Remarcăm că în Codul electoral nu se regăsesc prevederi cu privire la protecția minorilor/interzicerea utilizării imaginii minorilor în publicitatea electorală și politică.

Deși *Codul serviciilor media audiovizuale* face trimitere la Legea nr.1227/1997 cu privire la publicitatea politică și electorală în articolul 3 se stipulează expres că legea nu include publicitatea politică în sfera sa de aplicare²². În această lege se regăsesc prevederi **generale cu privire la protecția minorilor la producerea, plasarea și difuzarea publicității**. Legea prevede că participarea nemijlocită a minorilor la publicitatea textuală și audiovizuală se permite numai cu consimțământul părinților sau al tutorilor.²³ Prin urmare, se impun anumite modificări pentru a ajusta o convergență a prevederilor cadrului normativ în vigoare enunțat.

Reglementări specifice cu privire la protecția copiilor le găsim și în **Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova**²⁴. Codul deontologic prevede în special că jurnalistul tratează cu deosebită acuratețe informația colectată despre copii, asigurându-se că publicarea unei atare informații nu va avea consecințe negative (sentimente de frică, suferință etc.) asupra acestora.

Jurnalistul protejează identitatea copiilor implicați în evenimente cu conotație negativă (accidente, infracțiuni, dispute familiale, sinucideri, violență și abuz de orice fel etc.), inclusiv ca martori. Înregistrările audio/video și fotografiile trebuie modificate, pentru protejarea identității copiilor. Fac excepție situațiile în care identificarea copiilor

²⁰ Codul Serviciilor Media Audiovizuale al Republicii Moldova nr. 174/2018, articolul 75 alin.(3) lit.f);

²¹ Idem, articolul 72. Publicitatea politică și cea electorală;

²² Articolul 3 prevede în alineatul (1) Prezenta lege se aplică pe teritoriul Republicii Moldova în toate sferele de activitate în domeniul publicității, cu excepția publicității politice și informațiilor ce nu țin de activitatea de întreprinzător;

²³ Legea nr.1227/1997 cu privire la publicitate, articolul 23;

²⁴ <https://consiliuldepresa.md/ro/page/codul-deontologic-al-jurnalistului-din-r-moldova>

este de interes public și cele în care jurnalistul acționează în interesul superior al copilului, cu sau fără acordul părinților sau al tutorilor²⁵.

Reglementări generale cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal sunt prevăzute în Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr.133/2011. Conform articolului 5 alin.(3) în cazul subiectului datelor cu caracter personal adult sau minor care este supus măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei, **consimțământul privind prelucrarea datelor cu caracter personal se acordă, în formă scrisă, de către reprezentantul legal, în cazul minorului,** sau de către tutore, în cazul adultului.

După cum a menționat în repetate rânduri, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în cadrul normativ național, implicit legislația electorală, nu sunt prevăzute dispoziții legale specifice cu privire la protecția imaginii minorului în campania electorală, implicarea copiilor în acțiuni de agitație electorală. Pe de altă parte, deși Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului „interzice implicarea copiilor în activitatea politică și asocierea lor în partide politice” nu sunt prevăzute sancțiuni pentru demnitarii, funcționari publici, actori electorali care folosesc copiii și imagini cu aceștia în activități electorale²⁶.

„Copiii nu pot fi folosiți și expuși de către părinți, reprezentanți legali, alte persoane responsabile de creșterea și îngrijirea lor, instituții publice sau private în scopuri de a obține avantaje sau de a influența decizia autorităților publice. Este inacceptabilă folosirea ca material electoral cu minori sau implicarea acestora în activități care ar putea aduce beneficii electorale”.²⁷

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului menționează că copilul are dreptul la protejarea imaginii sale publice și a vieții sale intime, private și familiale, fiind interzisă orice acțiune de natură să afecteze imaginea publică a copilului sau dreptul acestuia la viață intimă, privată și familială. Este relevantă prezența consimțământului subiectului de a i se utiliza imaginea, deoarece astfel îi pot fi lezate drepturile fundamentale.

Respectarea dreptului copilului la viață intimă și privată presupune de fapt excluderea imixtiunii terților în zona vieții intime a copilului, oprirea expunerii publice a detaliilor care țin de sfera vieții sale, inclusiv a imaginii fără consimțământul său și/sau a reprezentantului legal.

În *Declarația „Poziția Coaliției civice pentru Alegeri Libere și Corecte față de alegerile prezidențiale din 2020”*, se face referire la implicarea tinerilor sub 18 ani în

²⁵ Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova a fost aprobat la conferința națională care a avut loc la 3 mai 2011 în municipiul Chișinău și a fost completat în mai 2019, după dezbateri și consultări publice desfășurate de Consiliul de Presă din Republica Moldova;

²⁶ <http://ombudsman.md/news/14883/>

²⁷ <https://anticoruptie.md/ro/stiri/avocatul-copilului-este-inacceptabila-folosirea-minorilor-ca-material-electoral>

campania electorală (în timpul agitațiilor electorale, ca voluntari), și anume: „Tinerii stabiliți peste hotarele țării au înregistrat un record absolut de prezență la urnele de votare, în comparație cu prezența redusă la vot a tinerilor din țară. Acest lucru se datorează cadrului legal nefavorabil pentru exercitarea dreptului la vot și anume a cerințelor de votare la locul de reședință/domiciliu, dar și abordării superficiale de către candidați a necesităților tinerilor, care de cele mai dese ori sunt implicați în campanii pe post de voluntari, inclusiv tinerii sub 18 ani.”²⁸

Standardele internaționale și legislația națională interzice folosirea copiilor și folosirea imaginii copiilor în scopuri de a obține dividende electorale. De cealaltă parte, educația corectă politică și electorală a copilului e binevenită și necesară încă din perioada adolescenței. Copiii se pot afla în spațiul electoral doar sub aspectul implimentării dreptului copilului, nu ca resursă electorală. Dar, din păcate, atât în alte țări, cât și în Republica Moldova, acest subiect este unul care implică discuții.

²⁸ <https://promolex.md/page/2/?module=press&print=print-search&lang=ro>

CAPITOLUL II

2.1 Activitatea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în vederea monitorizării respectării drepturilor copiilor în scop electoral

În *Raportul privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2018*, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a recomandat²⁹:

- Modificarea cadrului normativ și adaptarea la realitățile sociale actuale ce țin de copii pe segmentul libertății de exprimare și libertatea de întrunire;
- Modificarea cadrului normativ privind instituirea sancțiunilor persoanelor/ organizațiilor, indiferent de statutul juridic și forma de organizare care atrag copii în desfășurarea activităților, fără respectarea condițiilor legale;

Încă în anul 2017 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a propus Guvernului inițierea procedurii de completare a Legii nr.26-XVI privind întrunirile, Codului contravențional cât și a Codului penal cu prevederi concrete care ar încrimina organizatorilor întrunirilor atragerea la manifestații cu caracter politic a minorilor sub 18 ani și ar prevedea răspundere pentru astfel de fapte.

Potrivit art.6 alin.(2) al *Legii privind întrunirile*, nr.26-XVI din 22.02.2008: „Minorii care au împlinit vârsta de 14 ani, precum și persoanele declarate incapabile, pot organiza întruniri doar împreună cu o persoană cu capacitate deplină de exercițiu”. Copilul, care a fost încătușat în fața Ministerului Afacerilor Interne, în timpul protestului, era sub vârsta de 14 ani, însă legea nu prevede mecanisme de atragere la răspundere a organizatorilor, asupra respectării drepturilor copilului.

Potrivit alin.(3) din art.13 din *Legea privind drepturile copilului* nr. 338-XIII din 15 decembrie 1994, se interzice implicarea copiilor în activitatea politică și asocierea lor în partide politice. Potrivit articolului 19 din aceeași Lege, participanții la întrunire au obligația sa respecte legislația.

Convenția internațională cu privire la drepturile copilului, prin art. 16 prevede că: „Nici un copil nu va face obiectul ingerințelor arbitrare sau ilegale în viața sa personală, familia sa, domiciliul sau corespondența sa și nici al unor atacuri ilegale la onoarea și reputația sa. Copilul are dreptul la protecția legii contra unor astfel de imixțiuni sau atacuri.”

²⁹ Raportul privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2018, pag.96-99; disponibil aici: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_APDC_2019.pdf

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a considerat că legislația respectivă nu reglementează situația când implicarea unui minor sub vârsta de 18 ani la manifestații politice aduce atingere demnității personale a acestuia.

Lacuna existentă la capitolul desfășurarea întrunirilor politice cu implicarea minorilor necesită a fi completată cu reglementări concrete atât în Legea privind întrunirile nr.26-XVI (art.6, art.7, art. 8, art.23) cât și în Codul contravențional și în Codul penal (reieșind din gravitatea faptei și a consecințelor nefaste asupra copilului).

Ministerul Afacerilor Interne a considerat oportună propunerea naintată de Ombudsmanul copilului. MAI a considerat oportun completarea art.67 din Codul Contravențional cu alin.(6) prin care ar sancționa admiterea și/sau atragerea minorului la exercitarea unor acțiuni în organizarea întrunirilor care prezintă pericol pentru viața și sănătatea minorului sau lezează onoarea și demnitatea minorului.

Articolul 13 alin.(3) din *Legea privind drepturile copilului* Nr. 338 din 15-12-1994, interzice implicarea copiilor în activitatea politică și asocierea lor în partide politice.

În acest context, MAI a considerat că Codul Contravențional ar trebui completat cu un articol care ar sancționa implicarea copilului în activitatea politică și asocierea lor în partide politice cu condiția ca legislatorul să definească mai clar noțiunea de „activitate politică” din Codul Contravențional.

La solicitarea repetată a Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, MAI a comunicat că de competența Ministerului Justiției privind acțiunile respective. Însă această recomandare a Ombudsmanului Copilului nu a fost realizată până la momentul actual.

Totodată, anterior, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a examinat un proiect de lege pentru modificarea și completarea Legii privind drepturile copilului, nr.338 din 15.12.1994, înaintat cu drept de inițiativă legislativă de către un grup de deputați.

Potrivit notei informative la proiectul de act normativ, modificările și completările propuse au avut drept scop sporirea gradului de protecție împotriva violenței fizice și psihice a copilului și exploatarea imaginii copiilor în scop de promovare politică.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a salutat inițiativa deputaților din Parlamentul Republicii Moldova de a modifica și completa cadrul legislativ existent, dar consideră abordarea propusă drept una care, în mare parte, va împovăra sistemul actual de protecție a drepturilor și libertăților copilului. În această ordine de idei, Ombudsmanul Copilului a prezentat următoarele obiecții și comentarii, menite să îmbunătățească proiectul legislativ propus spre examinare.

Proiectul de lege intră în domeniul de aplicare a drepturilor fundamentale cu privire la integritatea fizică și psihică, dreptul la viața intimă și privată, libertatea

conștiinței și religiei, libertatea de asociere și libertatea de exprimare și a opiniei, prevăzute de articolele 6, 12, 13, 15, 16 și 17 din *Convenția ONU pentru drepturile copilului*.

În condițiile ratificării *Convenției ONU pentru drepturile copilului*, statul și-a asumat obligațiunea pozitivă de a crea condițiile necesare pentru realizarea drepturilor garantate de actul internațional, inclusiv la nivel legislativ. În același timp, statul are obligațiunea negativă de a se abține de la orice ingerință în exercitarea drepturilor.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a precizat că în Comentariul nr. 12 din 2009³⁰ al Comitetului ONU pentru drepturile copilului, este stipulat expres că „participarea copiilor și tinerilor în activitatea statului este una inerentă și inevitabilă, această reprezentând una din formele de implementare în practică a principiului includerii copiilor în procesul decizional”. Mai mult, Comitetul stipulează faptul că o mare parte din posibilitățile de participare a copiilor trebuie să aibă loc la nivelul comunității. Comitetul salută numărul tot mai mare de parlamente locale pentru tineret, consiliile municipale pentru copii și consultările ad-hoc în care copiii își pot exprima punctele de vedere în procesul de luare a deciziilor. Cu toate acestea, structurile date pentru participarea reprezentativă formală în administrația locală ar trebui să fie doar una dintre multele abordări ale implementării articolului 12 la nivel local, deoarece acestea permit doar unui număr relativ mic de copii să se angajeze în activitățile comunităților locale. Statul trebuie să încurajeze „orele de consultanță ale politicienilor și funcționarilor, vizitele în școli și grădinițe a funcționarilor de toate nivelurile care creează oportunități suplimentare de comunicare cu copii și implicarea acestora în procesul decizional”³¹.

De asemenea, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a afirmat în mod explicit că și copiii au dreptul de a participa la întrunirile care au loc în spațiul public. După cum a observat Curtea în cauza *Partidul Popular Creștin Democrat vs Moldova*³² „împiedicarea părinților și a copiilor de a participa la evenimente și în special de a protesta împotriva politicii de școlarizare a guvernului contravine libertății de întrunire a părinților și copiilor”.

„În ceea ce privește prezența copiilor, Curtea notează că nu a fost stabilit de către instanțele judecătorești naționale că ei se aflau acolo din cauza acțiunilor sau a politicii întreprinse de reclamant. Deoarece adunările se desfășurau într-un loc public, oricine,

30

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

31

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f12&Lang=en

³² CEDO, *Partidul Popular Creștin Democrat vs Moldova*, nr. 28793/02, 2006;

inclusiv copii, puteau să participe la ele. Mai mult, în opinia Curții, acest lucru constituia mai degrabă o chestiune de alegere personală a părinților de a decide dacă să permită copiilor lor să participe la acele adunări și ar părea contrar libertății de întrunire a părinților și a copiilor de a-i împiedica să participe la astfel de evenimente, care, trebuie de reamintit acest fapt, erau desfășurate pentru a protesta împotriva politicii Guvernului în domeniul educației. Prin urmare, Curtea nu este convinsă că acest motiv a fost relevant și suficient.”³³

Așadar, copiii au dreptul să participe la reuniuni dacă acestea sunt pașnice, dacă participarea la aceste evenimente nu prezintă pericol pentru viață și sănătatea copiilor și dacă nu se aduce atingere demnității acestora, iar părinții/reprezentanții legali sunt obligați să nu implice copiii în astfel de activități.

Totodată, părinții/reprezentanții legali și autoritățile publice trebuie să respecte obligația de a nu folosi copilul în scopul de a obține avantaje personale sau de a influența deciziile autorităților publice. Niciun copil nu trebuie expus riscurilor pe care adulții și le asumă. La fel, autoritățile publice sunt obligate să asigure ordinea publică, să întreprindă măsurile relevante pentru a nu fi pusă în pericol viața, integritatea fizică și psihică a copilului.

Cu referire la punctul 1 din proiectul de lege propus spre examinare, care vizează modificarea art.6 din Legea nr. 338/1994 consider inoportun includerea sintagmei „inclusiv exploatarea imaginii copiilor în scop de promovare politică”, având în vedere că redacția actuală a Legii prevede deja obligația statului de a proteja copilul de „orice formă de exploatare”.

Referitor la propunerea de includere a sintagmei „și ideologie politică” în art.8 alin.(4) din Legea 338/1994, Ombudsmanul Copilului a considerat că în lipsa acestei noțiuni în legislația actuală, prevederea propusă ar putea genera interpretarea eronată și/sau abuzivă, menționând faptul că în redacția actuală a legii este prevăzută protecția copiilor față de constrângerea de a împărtăși oricare opinie contrar voinței lor.

La articolul 13 alineatul (3) a fost propusă completarea cu sintagma „exploatarea imaginii copiilor în scop de promovare politică”, care este similară celei propuse și la articolul 6.

În acest context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a menționat că copilul are dreptul la protejarea imaginii sale publice și a vieții sale intime, private și familiale, fiind interzisă orice acțiune de natură să afecteze imaginea publică a copilului sau dreptul acestuia la viață intimă, privată și familială. Este relevantă prezența

³³ Idem, pct.74;

consimțământului subiectului de a i se utiliza imaginea, deoarece astfel îi pot fi lezate drepturile fundamentale.

Respectarea dreptului copilului la viață intimă și privată presupune de fapt excluderea imixtiunii terților în zona vieții intime a copilului, oprirea expunerii publice a detaliilor care țin de sfera vieții sale, inclusiv și a imaginii fără consimțământul său și/sau a reprezentantului legal.

La fel, a consemnat că orice mijloc de informare a copilului sau transmitere/difuzare de mesaj către copii urmează a fi în concordanță cu bunăstarea morală, cunoașterea și înțelegerea dintre oameni și care respectă fondul cultural al copilului. Statul urmează să ia măsuri pentru a proteja copiii de materialele nocive.

În concluzie, Ombudsmanul a reitreat că noțiunile care sunt propuse a fi incluse în Legea cu privire la drepturile copilului „promovare politică”, „activitate politică” și „ideologie politică” nu sunt definite în cadrul normativ în vigoare.

Prin avizul său prezentat la proiectul de lege în cauză, Guvernul a considerat că prevederile în vigoare în cauză sunt explicite și suficiente pentru atingerea scopurilor propuse conform notei informative la proiectul de lege avizat, fără a fi necesare intervenții suplimentare. Prin urmare, Guvernul a considerat inoportun susținerea adoptării proiectului de lege de modificare a Legii privind drepturile copilului nr.338/1994³⁴.

În consecință, proiectul de lege înaintat de un grup de deputați din Parlament a fost retras de Parlament³⁵.

2.2 Activitatea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în vederea monitorizării respectării drepturilor copiilor în perioada campaniei prezidențiale din 2020

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat campania electorală în alegerile prezidențiale din Republica Moldova din 2020, atrăgând atenția asupra utilizării imaginii și muncii copiilor în campania electorală a candidaților sau partidelor politice pentru alegerile prezidențiale, în scopul formării imaginii și promovării candidatului politic. Utilizarea imaginii copiilor *în scopuri politice și electorale* este o încălcare a drepturilor copilului. În pofida situației pandemice provocate de COVID-19, a fost atestată prezența unui număr mare de copii la întâlnirile electorale ale candidaților sau utilizarea

³⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

³⁵ <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/4319/language/ro-RO/Default.aspx>

muncii acestora în scopuri politice (distribuirea ziarelor sau pliantelor informative, prezența copiilor la corturile candidaților, mitinguri sau proteste, etc.).

În cadrul scrutinului prezidențial din 2020, turul I au fost înregistrați opt candidați, dintre care șapte sunt desemnați de formațiuni politice (Renato Usatfi- Partidul Nostru, Andrei Năstase- Partidul Platforma Demnitate și Adevăr, Tudor Deliu- Partidul Liberal Democrat din Moldova, Violeta Ivanov- Partidul „Șor”, Maia Sandu- Partidul Acțiune și Solidaritate, Octavian Țîcu - Partidul Unității Naționale și Dorin Chirtoacă- Blocul Politic „Unirea”) și un candidat independent (Igor Dodon), care a fost susținut oficial de Partidul Socialiștilor din Republica Moldova. În turul doi au acces candidații Maia Sandu și Igor Dodon.

Pe parcursul perioadei de monitorizare 1 octombrie - 1 noiembrie 2020 (campania electorală a primului tur al alegerilor) și 2 noiembrie -15 noiembrie 2020 (campania electorală în al doilea tur de scrutin), a fost monitorizată activitatea celor 8 candidați pe diferite segmente (site-uri ale partidului sau ale candidatului, apariții în presă, activitatea în cadrul rețelelor de socializare, întâlniri cu electoratul, activități de distribuire a pliantelor sau ziarelor, activități door-to-door, etc.).

În rezultatul monitorizării a fost constatat că:

<i>Nr. d/o</i>	Candi dat	Utilizarea imaginii minorilor în mediul online (cazuri/candidat)	Utilizarea imaginii minorilor pe afișe, spoturi video (cazuri/candidat)	Participarea minorilor în cadrul întrunirilor electorale (cazuri/candidat)	Utilizare a forței de muncă a copiilor pentru repartizarea materialelor electorale (cazuri/candidat)
1.	A	22	-	22	-
2.	B	12	1	12	-
3.	C	3	-	3	-
4.	D	27	-	27	6
5.	E	16	2	16	-
6.	F	7	-	7	-
7.	G	5	-	5	-
8.	H	4	-	4	-
Total		96	3	96	6

În perioada de monitorizare au fost identificate **22 de cazuri de utilizarea a imaginii copiilor în scopuri electorale** prin intermediul imaginilor video și foto plasate pe rețelele de socializare ale candidatului, fără bruierea feței minorilor în cazul candidatului A.^{36, 37, 38, 39} Imaginile au fost realizate în cadrul întrunirilor electorale organizate de candidat în diferite localități ale țării (Rezina, Leova, Glodeni, Râșcani etc.).

În perioada preelectorală 20-30 septembrie a fost identificat **un caz de utilizare a imaginii copilului** (Rezina) de către candidatului B. În perioada monitorizată 1 octombrie- 1 noiembrie 2020 au fost identificate **11 cazuri**^{40, 41} (Cahul, Făleşti, Rîșcani etc.). În cazul candidatului C, au fost depistate **trei cazuri** de utilizare a imaginii copilului (Drochia, Soroca, Râșcani).⁴²

Au fost depistate **27 de cazuri de utilizare a imaginii copiilor în spoturi electorale**, afișe, întâlniri electorale, mitinguri în campania electorală candidatului D. de pe pagina de Facebook a candidatului,⁴³ iar altele **șase cazuri** din presă de utilizare a forței de muncă a copiilor pentru repartizarea materialelor electorale^{44, 45, 46, 47, 48, 49, 50}

Au fost identificate **18 cazuri de utilizare a imaginii copiilor în scopuri electorale** și în cazul candidatei E., atât pe paginile de campanie ale candidatului, cât și pe pagina partidului, utilizate, atât în format video, cât și foto^{51, 52, 53}

Au fost depistate **șapte cazuri** în care copiii apar la întrunirile electorale ale candidatului F., fără a le fi protejată identitatea. Altele **cinci cazuri** de utilizare a imaginii

³⁶ <https://www.facebook.com/RU1.md>

³⁷ <https://ok.ru/renato.usaty>

³⁸ <https://vk.com/renato.usaty>

³⁹ <https://www.instagram.com/usatii.renato/?hl=ro>

⁴⁰ <https://www.facebook.com/AndreiNastase.DA>,

⁴¹ <https://www.instagram.com/andreinastase.da/?hl=ro>

⁴² <https://www.facebook.com/tudor.deliu> <https://www.facebook.com/PLDMoldova>

⁴³ <https://www.facebook.com/dodon.igor1>

⁴⁴ <https://www.facebook.com/dodon.igor1/videos/365901974634278>

⁴⁵ <https://www.facebook.com/dodon.igor1/videos/365912421301715>

⁴⁶ <https://www.zdg.md/stiri/politic/video-copii-implicai-in-campania-electorala-a-candidatului-igor-dodon-rolul-nos-tru-e-sa-facem-agitaie/>

⁴⁷ <https://www.jurnal.md/ro/news/55d7389b6b5478ad/foto-copii-folositi-de-socialisti-in-campania-electorala.html>

⁴⁸ https://www.instagram.com/dodon_igor/?fbclid=IwAR1vLRbYanxqRmEW8BekU4qrh1k1KdrISj205vGrkZKA-I-RoWWEwCMj2eY

⁴⁹ https://twitter.com/dodon_igor?fbclid=IwAR0dTcqY_V8gMO_Rhu1yrLtoGGDCP8L_goUyNR1FE5o15HvW3butTb1sAxg

⁵⁰ https://vk.com/dodonigor?fbclid=IwAR0-8S2d4g_iByb7GmZEH1yD

[IqzkFBCK6ZlZguw4qma3tBdKpUrJWQSS z8](https://www.facebook.com/profile.php?id=100008783889580)

⁵¹ <https://www.facebook.com/profile.php?id=100008783889580>

⁵² <https://www.facebook.com/VioletaIvanov.md/>

⁵³ <https://www.facebook.com/VioletaIvanov.md/videos/650990088925361>

copilului în scopuri electorale, au fost depistate și în cazul candidatului G.^{54,55} În cazul candidatului H. au fost identificate **4 cazuri de utilizare a imaginii copiilor.**^{56,57}

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului reiterează necesitatea implementării unor mecanisme suplimentare pentru combaterea utilizării imaginii și/sau muncii copilului în scopuri electorale sau politice.

⁵⁴ <https://www.facebook.com/Octavian-Țicu-102423218038736>

⁵⁵ <https://www.facebook.com/unitatenationala.tv>

⁵⁶ <https://www.facebook.com/Dorin-Chirtoacă-106244906075994>

⁵⁷ <https://www.facebook.com/MPUnirea>

2.3 Rezultatele Chestionarului Ombudsmanului Copilului referitor la participarea copiilor în procesele electorale

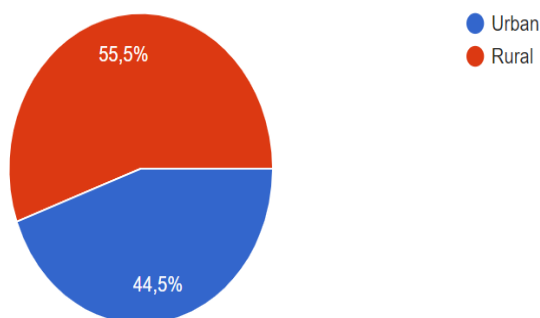
Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a lansat în 2021 *Chestionarul privind consultarea opiniei copiilor în legătură cu participarea lor la procesele electorale*, cu perioada de chestionare cuprinsă între 11-26 martie. Având în vedere faptul că a fost atestată o reticență legată de participare, perioada de chestionare a fost prelungită și paralel a fost solicitată implicarea participanților celor două grupe ale Programului de formare „Participarea copilului în procesul decizional”, o sută de angajați din domeniile educație, protecția copilului și din centrele de plasament temporar pentru copii a unei grupe și peste douăzeci de reprezentanți ai societății civile din cea de-a doua grupă.

Prelungirea perioadei de completare a Chestionării și implicarea pleneră a partenerilor a avut drept scop nu doar asigurarea unei mai mari vizibilități a chestionarului, ci și realizarea unei imagini de ansamblu asupra problemelor existente. Astfel, *la întrebările chestionarului au răspuns în total 407 copii.*

Prima întrebare a avut drept scop stabilirea eșantionului participanților, astfel la chestionar au participat *226 de copii din mediul rural și 181 din mediul urban.*

1. Locuiesc în mediul

407 răspunsuri

Rural

226 de răspunsuri

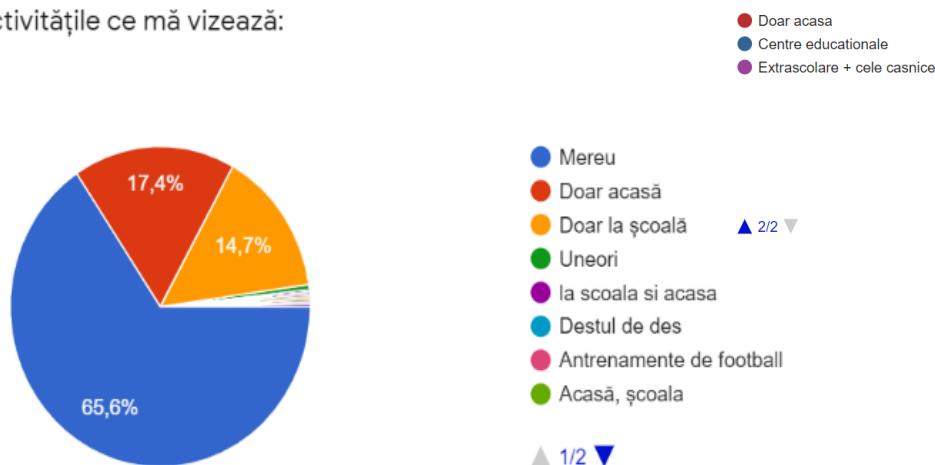
Urban

181 de răspunsuri

Cea de-a doua întrebare a urmărit realizarea unei imagini clare a proceselor în care sunt implicați copiii, indiferent dacă aceste procese sunt sau nu electorale. În special, aceasta a vizat mediul în care copiii se simt cel mai mult implicați, de aici fiind posibilă și delimitarea unor situații în care sunt implicați, precum și a persoanelor pe care copiii le consideră mai active în implicarea lor în chestiunile ce-i vizează (părinți/profesori).

2. Sunt implicat în activitățile ce mă vizează:

407 răspunsuri

În construcția răspunsurilor „*mereu-uneori-destul de des*” se observă o tendință pozitivă, întrucât au răspuns cu „*mereu*” 267 de copii, cu „*uneori*” doar doi copii, pe când doar **un singur copil a răspuns cu „destul de des”**. Acest fapt înseamnă că copiii, cel puțin cei participanți la chestionarea, organizată de Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, sunt implicați în activitățile ce-i vizează.

În legătură cu mediul care le crează cel mai mult confort în acest sens, copiii se simt implicați aproape în egală măsură sau la școală sau acasă, însă aceste răspunsuri urmează a fi interpretate individual, întrucât copiii consideră fie „doar acasă”, fie „doar la școală” un mediu favorabil de implicare în activități ce-i vizează.

Doar acasă

71 de răspunsuri

Doar la școală

60 de răspunsuri

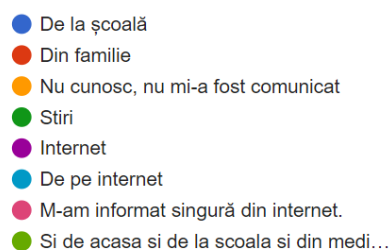
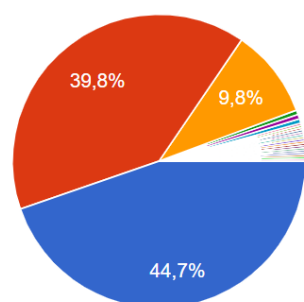
Totodată, câțiva copii au optat pentru un alt răspuns, astfel considerând că atât la școală, cât și acasă sunt implicați în aceeași măsură, acest răspuns fiind unul cumulativ și

este necesar de a fi interpretat ca imagine de ansamblu. Alte răspunsuri au vizat implicarea copiilor în activitățile centrelor educaționale, cele extrașcolare sau casnice.

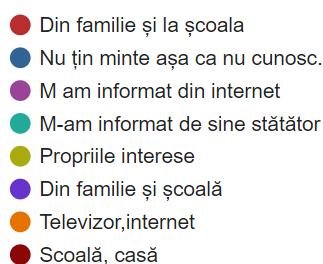
Întrebarea nr. 3 a avut drept scop să elucideze în ce măsură copiii cunosc ce este un proces electoral, de asemenea un alt obiectiv a fost să înțelegem de unde copilul a aflat ce este procesul electoral. Este evident că această întrebare nu a urmărit „să descopere” cunoștințe profunde ale copiilor despre domeniul electoral și cunoașterea tuturor componentelor unui proces electoral. Or, în funcție de vârsta și gradul de maturitate al copilului, acesta ar fi putut interacționa cu un proces electoral (de ex.: alegerea șefului clasei, supunerea votului unei activități ce urmează a fi realizată în școală), sau deopotrivă, cu un proces electoral veritabil – ca excepție.

3. Cunosc ce este un proces electoral:

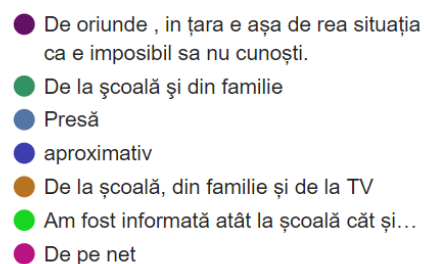
407 răspunsuri

▲ 1/3 ▼

▲ 2/3 ▼

▲ 3/3 ▼

La această întrebare, **majoritatea participanților (344)** au afirmat că cunosc despre ceea ce este un proces electoral **fie de la școală (182 răspunsuri), fie de acasă din mediul familial (162 răspunsuri)**. Totuși, este îngrijorător faptul că 40 dintre respondenți au afirmat că nu cunosc și că nu le-a fost comunicată vreo informație relaționată cu procesele electorale. Acest fapt conduce în consecință spre alte răspunsuri ale copiilor, care recunosc că s-au informat singuri, la inițiativă proprie, din diferite surse media, fie internet, știri, TV.

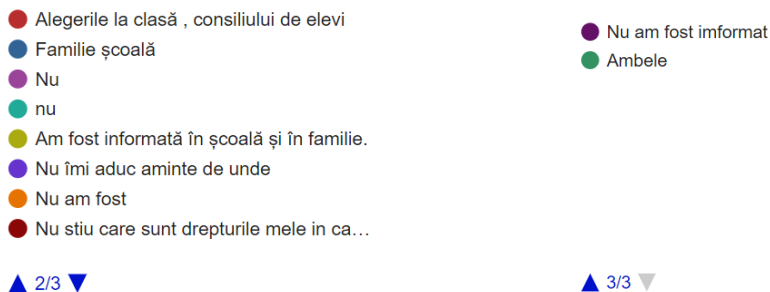
Acest lucru necesită a fi privit sceptic, or nu ridică semne de întrebare faptul că copiii tind să fie autodidacți atunci, când nu le sunt furnizate informații necesare și suficiente, veridicitatea și accesibilitatea informației care este difuzată prin aceste canale media. Or, în contextul în care copiii consideră oportune aceste resurse informaționale pentru a face cunoștință cu o informație, în cazul de față – cu un proces electoral, este necesar de a analiza în ce măsură persoanele, care stau în spatele acestor informații, țin cont de eventualitatea ajungerii lor în fața unui copil.

Iată de ce, în lumina standardelor internaționale, atunci când este vorba despre implicarea copiilor în activități/procese electorale, accentul este pus pe deținătorii de obligații. Anume din exercitarea corectă și deplină a obligațiilor avute de aceștia poate fi posibilă realizarea în siguranță a drepturilor și libertăților de asociere a copiilor.

Întrebarea nr. 4 este o continuitate a celor reliefate în întrebarea nr. 3, în contextul în care copiii care afirmă că cunosc ce înseamnă un proces electoral sunt chemați să confirme dacă au fost în continuare informați despre care sunt drepturile lor în cadrul unui proces electoral.

4. Am fost informat despre care sunt drepturile mele în cadrul unui proces electoral

407 răspunsuri

Astfel, La această întrebare, majoritatea respondenților au afirmat că au fost informați despre care sunt drepturile lor în cadrul școlii (264), răspuns urmat de cel „în familie” (126 răspunsuri). Importanța acestor răspunsuri rezidă doar în a afla care actori se

implică mai mult în formarea opiniei copiilor, în ceea ce vizează furnizarea informațiilor despre procesele electorale și drepturile pe care copiii le au în cadrul acestora. Totuși, mai important este faptul că până la urmă copiilor li s-a explicat care sunt drepturile lor în contextul proceselor electorale.

La școală

264 de răspunsuri

În familie

126 de răspunsuri

Ca și la întrebarea anterioară, s-au înregistrat alte răspunsuri, prin care copiii recunosc că nu au făcut cunoștință de drepturile pe care le au în legătură cu un proces electoral sau că nu li s-a adus la cunoștință, sau, deopotrivă, s-au informat singuri din surse media.

Întrebarea nr. 5 „Consider că în cadrul unui proces electoral am dreptul..” a urmărit iarăși realizarea unei imagini de ansamblu, întrucât este firesc ca copiii să nu cunoască o interpretare a drepturilor conformă standardelor, ci este suficient ca să cunoască existența lor și să realizeze interpretarea lor în funcție de nivelul de înțelegere conform vârstei sau gradului de dezvoltare.

La această întrebare au fost propuse următoarele variante de răspuns:

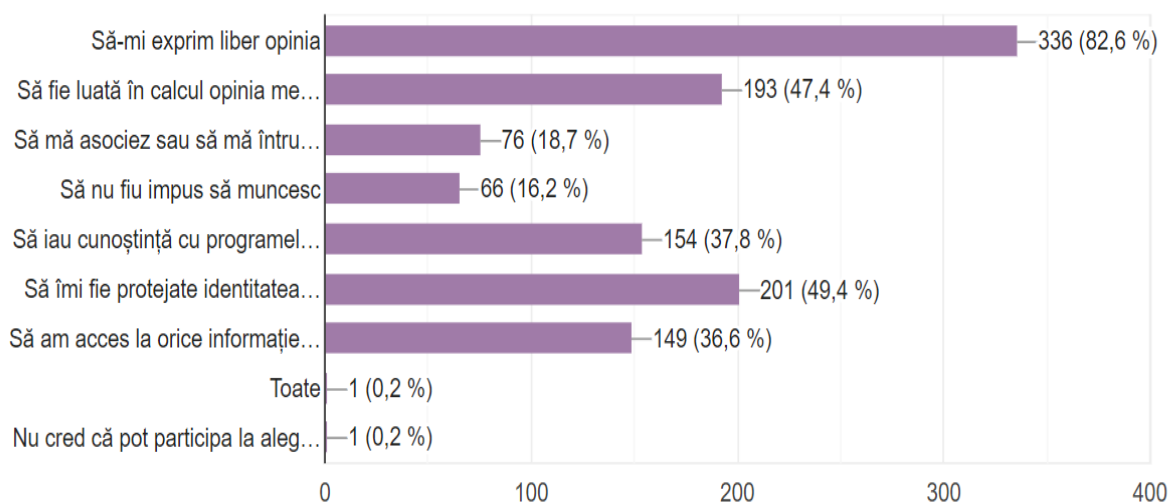
- Să-mi exprim liber opinia;
- Să mă asociez sau să mă întrunesc pașnic;
- Să nu fiu impus să muncesc;
- Să iau cunoștință cu programele candidaților electorali și să mă expun asupra conținutului lor;
- Să îmi fie protejate identitatea și datele cu caracter personal;
- Să am acces la orice informație care corespunde gradului și nivelului meu de maturitate;

Din variantele de răspuns oferite este evident faptul că întrebarea nu a avut drept scop a induce în eroare sau a prioritiza un drept sau altul. Totodată, faptul că variantele de răspuns

expuse sunt toate corecte – în sensul în care se pliază cu participarea copilului în procesele electorale, denotă necesitatea accentuării pe viitor a informării copiilor asupra unor drepturi mai puțin cunoscute dar în egală măsură importante.

5. Consider că în cadrul unui proces electoral am dreptul:

407 răspunsuri

Având în vedere că a fost o întrebare care a presupus posibilitatea de a alege un răspuns din mai multe variante, copiii au fost destul de „generoși”. Astfel, în opinia lor primează exprimarea liberă a opiniei, urmată de dreptul la protejarea identității, luarea în calcul a opiniei de către deținătorii de obligații, dreptul de a face cunoștință cu programele concurenților electorali, accesul la orice informație deplină și veridică, asociere și/sau întrunirea pașnică, precum și dreptul de a nu fi supus muncii forțate.

Chiar dacă este imposibil a ierarhiza importanța drepturilor expuse supra, acestea fiind în egală măsură importante și susceptibile aplicării, totuși având în vedere răspunsul copiilor, poate fi observată tendința lor de a oferi mai multă importanță unui sau altui drept **în viziunea lor**. Iar acest fapt derivă din construcția întrebării „*consider că am...*”, or dacă ar fi fost exprimarea „*cunosc că am*” atunci ar putea fi puse sub semnul întrebării competențele adulților care au adus la cunoștința copiilor drepturile în mod selectiv. Astfel însă, putem doar conchide asupra faptului că copiii consideră astfel importanța drepturilor, fie datorită cunoașterii parțiale a lor, fie datorită propriei percepții.

Totuși pe lângă răspunsurile standard, au existat două răspunsuri asupra cărora urmează a fi atrasă atenția, or opinia fiecărui copil este importantă – iar în cazul

chestionării ea este la fel de importantă atât sub aspect colectiv, cât și individual. Unul dintre răspunsuri s-a referit la faptul că copilul consideră că are toate drepturile expuse mai sus, iar cel de-al doilea la incertitudinea copilului în legătură cu faptul că poate participa la alegeri. În contextul celui din urmă răspuns, este evidențiat faptul că copiii nu delimitează participarea în cadrul proceselor electorale prin prisma libertăților de asociere și exprimare liberă a opiniei, de exprimarea dreptului la vot. Acest fapt denotă odată în plus lipsa informării copiilor la acest capitol, sau, deopotrivă, informarea necorespunzătoare sau parțială.

La **întrebarea dacă au simțit sau nu că le-a fost încălcat unul sau mai multe drepturi în cadrul unui proces electoral (întrebarea nr.6)** copiii au răspuns în modul următor:

6. Am simțit că mi s-a încălcat unul sau mai multe drepturi într-un proces electoral:

407 răspunsuri

Nu

358 de răspunsuri

Da

49 de răspunsuri

Întrebarea a fost formulată accesibil, copiii au fost puși în situația de a răspunde cu „da” sau „nu” la întrebarea dacă cel puțin un drept le-a fost încălcat: „*unul sau mai multe drepturi*”.

Faptul că copiii au răspuns în număr de 358 că nu le-a fost încălcat cel puțin un drept în cadrul unui proces electoral poate avea două explicații. Fie aceasta derivă din necunoașterea deplină a specificului unui proces electoral și care sunt drepturile copiilor în legătură cu acesta, fie din percepția proprie a copilului asupra încălcării unui drept. Or, copilul ar trebui să parcurgă în acest context o analiză profundă, pentru a ajunge la concluzia dacă i-a fost încălcat unul sau mai multe drepturi în contextul unui proces electoral.

Întrebarea nr. 7 a fost una neobligatorie și s-a referit la copiii care au răspuns *supra* că au fost lezați în cel puțin un drept în contextul procesului electoral:

„Nu s-a luat în considerație opinia mea de către colegi”;

„Dreptul la surse de informație validă și reală”;

„Dreptul de a fi ascultată , de a mă pronunța ca identitate”;

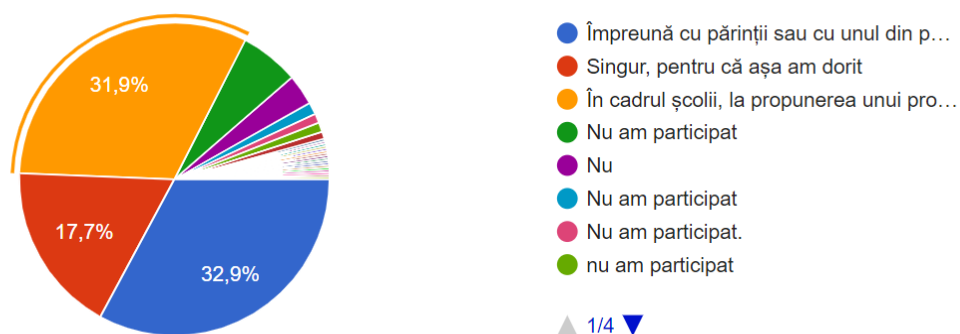
„Dreptul la opinie liberă; Să nu fiu discriminat”;
„Dreptul alibera exprimare”;
„Opinia mea nu a fost luată în considerare câteodată”;

Așa cum poate fi văzut, un accent sporit este pus de către majoritatea copiilor asupra dreptului la opinie, libera exprimare, precum și asupra dreptului de a avea acces la informație validă și reală.

Întrebarea nr. 8 a avut drept scop a afla dacă respondenții au participat vreodată la întâlnirile candidaților electorali cu alegătorii.

8. Am participat în cadrul întâlnirilor candidaților electorali cu alegătorii:

407 răspunsuri

134 din copiii participanți la chestionar au afirmat că au participat la cel puțin una din întâlnirile candidaților electorali cu alegătorii împreună cu părinții sau cu unul dintre părinți, pe când 130 au participat în cadrul școlii, la propunerea unui profesor.

Împreună cu părinții sau cu unul din părinți

134 de răspunsuri

În cadrul școlii, la propunerea unui profesor

130 de răspunsuri

Singur, pentru că așa am dorit

72 de răspunsuri

Nu am participat

30 de răspunsuri

Doar 72 dintre respondenți au participat singuri, la inițiativa proprie. Acest fapt denotă o responsabilitate majoră, mai ales în contextul în care în temeiul standardelor internaționale în domeniu, copiii sunt încurajați să participe și să își exercite drepturile în contextul proceselor electorale. Totodată, faptul că copiii aleg să participe singuri la astfel de întâlniri oferă o încredere în cunoștințele pe care le au, or fără un interes și informații minime în acest domeniu, copiii nu ar prezenta o astfel de intenție.

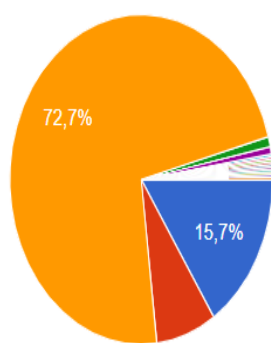
Alte răspunsuri au vizat faptul că copiii nu au participat la astfel de întâlniri.

La întrebarea nr. 9 a fost pus în lumină aspectul implicării în muncă a copiilor. Este îmbucurător faptul că majoritatea respondenților – 296 la număr afirmă că nu au fost **niciodată** implicați în distribuirea pliantelor, broșurilor sau a ziarelor vreoa unui candidat electoral. În egală măsură, se remarcă faptul că 64 dintre copiii participanți la chestionar afirmă că s-au implicat în astfel de activități o singură dată la propria inițiativă și fără a primi o remunerare în schimb.

De mai multe ori, în schimbul remunerării au fost implicați un număr de 30 de copii, iar acest fapt este din nou în raport direct cu responsabilitatea deținătorilor de obligații. Sub acest aspect, o importanță aparte trebuie acordată analizei legislației naționale în vigoare.

9. Am fost implicat în distribuirea pliantelor, broșurilor sau a ziarelor vreoa unui candidat electoral

407 răspunsuri

- O dată, la inițiativa proprie și fără a pri...
- De mai multe ori, contra remunerării
- Nu am fost niciodată implicat și nu con...
- Nu am fost implicat
- Nu
- Din păcate nu am fost implicată
- Nu am participat
- Niciodată

▲ 1/2 ▼

- Nu am fost implicat, din păcate
- Nu, dar cred ca v-a avea loc in curand
- Nu am fost niciodată implicată
- Nu am fost implicat, dar daca voi avea ocazia, o voi face
- Nu am fost, dar consider că mă voi im...
- Nu am fost
- Nu am fost implicat niciodata

▲ 2/2 ▼

Nu am fost niciodată implicat și nu consider că mă voi implica vreodată

296 de răspunsuri

O dată, la inițiativa proprie și fără a primi vreo remunerare

64 de răspunsuri

De mai multe ori, contra remunerării

30 de răspunsuri

În situația în care copiii au optat pentru un alt răspuns, acestea s-au rezumat la a preciza că nu au participat/nu au fost implicați direct în astfel de acțiuni. Totuși, în situația în care copiii afirmă că nu au fost implicați până la moment, însă cu orice altă ocazie ar accepta o astfel de provocare, se impune în sarcina deținătorilor de obligații a elucida care este substratul ce-i direcționează pe copii să ia o astfel de decizie.

Or, pe de-o parte, copiilor nu le este interzisă implicarea în astfel de activități, atunci când implicarea rezidă din simpla realizare a drepturilor pe care le au în contextul proceselor electorale, iar pe de altă parte, este de responsabilitatea persoanelor antrenate direct în aceste procese a se abține de la atragerea copiilor la o muncă forțată, doar pentru simplul fapt că ea este remunerată la final. Cu alte cuvinte, orice intenție care va veni din partea copilului, intenție manifestată liber, în baza propriilor convingeri și cunoștințe trebuie să fie salutăată și încurajată spre realizare, pe când orice atragere arbitrară a copiilor în astfel de activități, indiferent dacă aceasta este obținută prin promisiunea unei remunerări sau prin nefurnizarea deplină a informațiilor necesare și ajustate capacităților de înțelegere a copiilor trebuie sancționată și interzisă.

Referitor la **întrebarea nr.10** și la ce așteptări au copiii pe viitor în legătură cu alte procese electorale care se vor declanșa, răspunsurile sunt destul de surprinzătoare. În mare parte copiii s-au eschivat de a răspunde la această întrebare. Totuși, din răspunsurile primite iată câteva relevante studiului nostru:

Să particip cât mai des

2 răspunsuri

Să mă implic mai mult

2 răspunsuri

Să particip mai activ

2 răspunsuri

Personal, consider ca ar trebui sa se axeze pe prosperitatea țării, decât pe procese electorale. Oamenii mor de foame, școlile se închid, iar rata de plecări a cetățenilor în țările străine cresc. Prețurile se măresc, cauzând tensiune în familii (mai ales pe timp de PANDEMIE). Va rog, dacă nu puteți lua strigătele de ajutor a bătrânilor în considerare, atunci sunt sigură că opinia noastră nu contează mai mult. Suntem doar niște păpuși ce vom cădea în celula sistemului.

Un răspuns

Perfectarea și desăvârșirea legislației electorale conform standardelor internaționale și ținând cont de experiența statelor cu nivel de democrație înalt și legislație electorală perfectă.

Un răspuns

Dacă în viitor s-ar alege vreun președinte de stat ar fi bine dacă s-ar lua în considerare și opinia celor de 15-18 ani și să li se permită să voteze de la vârsta de 15-17 ani.

Un răspuns

Să nu fie falsificate și influențate rezultatele alegerilor, programul candidaților să ajungă în toate satele R.M. și să se evite monopolul unor candidați în sate/raioane

Un răspuns

As dori ca candidatul să fie pregătit și să poată să țină o discuție interesantă din punct de vedere electoral, care să țină cont de problemele oamenilor.

Un răspuns

Să am surse valide de informare care nu vor fi cointeresate în alegerea unui candidat și să predea informația cât mai clar și fără manipulații

Un răspuns

a) să se organizeze mai des astfel de procese pentru ca elevii să se informeze permanent. b) să fie interesante cu conținut care vizează.

Un răspuns

Să fie un număr scăzut de pliante pentru a proteja mediul înconjurător.

Un răspuns

Făcând abstracție de conotațiile politice ale unor răspunsuri, totuși sunt reliefate o serie de răspunsuri care denotă o dată în plus necesitatea materializării principiului ascultării opiniei copilului. Or, într-adevăr este atestat un interes al copiilor față de aceste procese, interes manifestat în forme diferite, inclusiv prin dorința de a proteja mediul

înconjurător. Totodată, la vârsta lor, copiii demonstrează o maturitate desăvârșită în realizarea concluziilor, întrucât aceștia fac trimitere și la sinceritatea candidaților electorali, regulile democrației, standarde internaționale în materie.

De altă parte, necesită a fi evaluată dorința majorității respondenților de a se abține de la formularea unui răspuns pentru această întrebare, întrucât aceasta denotă o necesitate stringentă a monitorizării subiectului, inclusiv prin prisma informării masive despre procesele electorale, precum și necesitatea angajării răspunderii, după caz.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Potrivit standardelor internaționale, utilizarea imaginii copiilor este interzisă în scop de agitație electorală;
2. Respectarea drepturilor copilului este prioritară, tratarea copilului cu demnitate, și respect în acțiunile derivate din campaniile electorale sunt indispensabile;
3. Este important să nu privim categoric restricționarea accesului copiilor în procesul electoral, urmează să abordăm o atitudine bazată pe interesul superior al copilului, pe faptul că copilul este o personalitate care are dreptul de a primi și recepționa informații, dreptul de a-și expune opinia asupra oricăror chestiuni ce-l vizează, iar nerespectarea acestora ar însemna o încălcare directă a prevederilor Convenției și a legislației naționale în vigoare.
4. Pentru deținătorii de obligații, îndatorirea este de a implementa corespunzător, nu de a limita, deci necesită a fi calculat corect în ce condiții, spații și circumstanțe, implicarea copiilor sau antrenarea copiilor în procesul electoral poate fi admisă sau în ce cazuri aceasta este contradictorie și urmează a fi încetată imediat;
5. Este nevoie de o pregătire specială pentru a încuraja dezvoltarea de medii și circumstanțe în care copiii pot construi și demonstra capacitățile lor în materie de politică;
6. Legislația în vigoare nu prevede sancțiuni clare pentru acei demnitari, funcționari publici, actori electorali, care folosesc copiii și imaginile copiilor cu încălcarea standardelor internaționale.

RECOMANDĂRI

- Persoanele antrenate în campaniile electorale ar trebui „să trateze” programele lor electorale împreună cu copiii, oferind astfel soluții care să permită fiecărui copil să-și exercite toate drepturile în cea mai mare măsură posibilă, dar să nu-i folosească pe copii ca „decorațiuni”. În campaniile lor, inclusiv precedarea elaborării programelor electorale de un proces amplu de consultare a opiniei copiilor și participare în proiectarea lor (chestionare, platforme de comunicare);
- Se recomandă ca mass-media să își schimbe politicile editoriale, pentru a se asigura că reflectă în mod adecvat imaginea copilului în mass-media în perioada campaniilor electorale, cu respectarea deplină a cerințelor profesionale și etice.

- Desfășurarea amplă de campanii de informare a candidaților electorali, precum și a reprezentanților mass-media și altor participanți implicați direct sau indirect în campaniile electorale referitor la utilizarea imaginii copiilor în cadrul campaniilor electorale;
- Reglementarea în cadrul normativ național a noțiunii de „activitate politică și propaganda politică” și completarea Codului contravențional cu prevederi exprese care ar sancționa persoanele responsabile pentru atragerea/implicarea minorilor în activitatea politică, propagandă/agitație politică.
- Completarea cadrului normativ, în special, legislației electorale cu reglementări exprese cu privire la interzicerea utilizării imaginii copiilor (minorilor), fără consimțământul părinților/reprezentantului legal, în campaniile electorale, referendumuri, în acțiuni de agitație/propagandă politică și precum și interzicerea participării copiilor în acțiuni politice care prezintă pericol pentru viața și sănătatea minorului sau lezează onoarea și demnitatea acestuia.
- Revizuirea Legii privind drepturile copilului, nr. 338/1994, reieșind din realitățile sociale actuale, inclusiv în aspect de accesibilitate, previzibilitate și claritate a prevederilor legale.
- Asigurarea unei convergențe a cadrului normativ cu privire la publicitatea politică și electorală și reglementarea expresă a neadmiterii participării nemijlocite a minorilor la publicitate consimțământul părinților sau a tutorilor, iar în cazurile în care se aduce atingere interesului și este lezată onoarea și demnitatea copilului se interzise, indiferent dacă există sau nu consimțământul părinților sau a tutorilor.
- Introducerea reglementărilor în cadrul normativ cu privire la participarea copilului la dezbateri publice în cadrul unor programe audiovizuale numai cu consimțământul scris al acestuia și al părinților sau, după caz, al altui reprezentant legal.
- Includerea în Codul Educației a reglementărilor legale cu privire la asigurarea educației corecte politice și electorale a copilului, conform gradului de maturitate a copiilor, la fel, obligarea concurenților electorali de a adapta programele politice la necesitățile copiilor, persoanelor cu dizabilități, etc.